

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Egy asszony.

Lakása : a robogó vonat, tűzhelye : a kőszénfüstös kupé, melynek ablakához odaszorítja homlokát és nézi, hogy tűnnek-jönnek országok, más és más haza, más és más kultúra, különböző népviseletek, szegénység, gazdagság. Most végigsuhan egy nép között, amely ma boldog és elbízott, majd olyan következik, ami még tegnap az volt. A kupé közben-közben megáll vele, olykor azért, hogy az asszony cók-mókját átrakják egy nagy alkotmányra, amely végig-siklik vele azon az elementumon, amely még hatalmasabb, mint a föld. És a világ színésznője megy egy másik világba, és az oceánon, egy kis kajüteben van a házi tűzhelye...

Most, hogy a Duse Eleonora mozgó-otthona újra felénk közeledik : elgondolkozom azon, hogy e sovány olasz asszonyka, e napégette, fehér fogu cigánynő mily felülről és mennyire egészen láthatja az egész világot, amely olyan nagynak látszik, de lényegében olyan kicsiny. Szemében eltűnhetnek azok a külömbségek, amelyeket az ember bolond megkülömböztetési viszketegsége állít ember és ember közé. És ő láthatja, hogy a haza nemes és tiszta fogalma körül mint építettek és építenek — ma különös dühvel — nyomorúságos, festett, olykor otrombán erős falakat, amelyek leomlanak mind, ha felhangzik egy szó. Ez az asszony tudja, hogy haza van sok, a rög amely a földhöz köt, erős, mint a vérségi kötelék, de mégis, az egész világ: az Ember,

amely a boldogságra törekszik, szenved, jobban vagy kevésbé, képes az érzésre erősebben vagy gyengébben, megaláztatik többé vagy kevésbé és meghal egészen nyomorultan, vagy mérsékelten nyomorultan. De élni mégis szép, mert boldogok és boldogtalanak vagyunk a magunk ostobasága, erkölce és erkölcstelensége miatt.

Az otthontalan asszony bölcsességéről való képzelődéseim talán álmok és talán nem is méltóságteljes, hogy egy kóbor, idegen színésznőről ilyen imádattal szólok?

Lehet, hogy az egész életre csak oly álmatagon néz, mint a futó felhőkre, a tűnő mezőkre, a rohanó fákra, a hatalmas városokra, amelyek az ő kupé-ablakán keresztül nézve: ugrálnak, mint a szöcske a sívó homokon. Az bizonyos mégis, hogy az egyszerű nőcske épp az ellenkezőjét tette annak, amit a színésznők nagy világszektája csinált. Ezek, tömegben: szolgálják és nevelik az emberi izléstelenséget és gondolatnélküliséget. Ezek megerősítettek: erkölcstelenségünkben és oktalanságunkban. Ő: tíz év alatt száz évnnyire vitte előre az izlést, de nemcsak a maga mesterségében, hanem mindenben, ami a művészettel, a finom lelki étellel rokon. Az irodalomra magára jobban hatott, mint akármelyik első író. És mivel? Csak becsületességgel és bátorsággal, azzal, hogy lerázta magáról a mesterség hazug modorát, az emberi érzések kifejezésében mert őszinte lenni. Nem arra vágyott, amire az asszony közönségesen, hogy a férfi megkergüljön érte, a vér fussa el minden szervét, ha látja és ne lássa. E szép és okos, kedves és szomorú asszonyka nem akart és nem tudott csalni. Az istenek mily kegyelme, hogy ezért nem égették meg, nem feszítették föl, hagyták, hogy apostolsága kalváriáját egészen végig járja.

Mondják: most járja a végét. A letűnő nap vörös fénye, avagy a festék az keskeny arcán? Mondják, hogy már festi magát. A bánat száll le rám és — egyszersmind megmelegedik belé a szívem — hogy a most élő földön járó csillagok között, a ki a legtisztább fényű, mégis csak egy asszony.

B. S.

Az obstrukciók és a kivezető út.

(Gróf Andrássy Gyulának ajánlva.)

Megjelenése után valamivel később olvastam el Andrássy Gyulának szép essay-jét az obstrukcióról, azzal a lelki élvezettel, melyet literatus ember egy nagy elme szárnyainak suhogásánál érez.

Andrássy nem a mi speciális obstrukciónkról szól, tehát én sem arról szólok. (Dehogy bántjuk mi a magunk obstrukcióját!) Akadémikusan tárgyalja az obstrukciókat, azok természetét, hátrányait, sajátságait, előnyeit, veszedelmességét a parlamentarizmus és szabadság követelményeinek szemmeltartása mellett, azzal a csodálatos világossággal, mely az ő sajátja. De orvosságot ellenök nem keres (sőt azt mondja, nincs is) s ott hagy bennünket az essay végén melancholikus hangulatban, hallani vélve a lélekharang kondulását a parlamentarizmus felett.

Hát csakugyan nem volna panacea? Mert a szólás-szabadságnak a házszabályokban való megszorítása nem orvosság, hanem csak más halálnem. Ezt én sem szavaznám meg sohasem!

A kivezető út ellenkezőleg nem a nemzeti szabadságok megszorításában, (ahol azt az eddigi publicisták és politikusok keresték) hanem azoknak kiterjesztésében keresendő.

S ezen a fonalon elindulva, találtam egy utat, melyet inkább csak élőszóval szerettem volna Andrássy gróffal közölni — azért csak élőszóval, mert inkább tanulni valóm van a közjogban, mintsem hogy ne genirozna egy ilyen dologba nyomtatásban belekotyogni.

Bizonyos közjogi érzék hiszen minden magyar emberben van, de tudom, hogy az nem elég. Tudom, hogy a villanyossággal lehet világítani. Azt is tudom, hogy a macskában is van villanyosság, de azért a macskával mégsem lehet világítani.

Andrássy gróffal azonban, sajnos, véletlenül épen nem sikerült e napokban találkoznom, tehát mégis ezt a módot választottam, hogy a közlésem eljusson hozzá — mert csak akkor lehet valami haszna, ha ő, vagy az ő hozzá hasonló közjogi írók vetnek rá szemet s kiformálják.

Biztos vagyok benne, hogyha az első vasalt nadrágot György Endre húzta volna fel először a walesi herceg helyett, a vasalt nadrágok sohase jöttek volna Európában divatba.

És most, ennek előrebocsátása után, meggyújtom az én egyetlen szál gyertyámat, hogy valahogy rávilágítsak az útra, melyből a parlamentarizmus, mely kínosan vergődik az obstrukciókban, mint az Ábrahám báránya az iszalagok közt, kivezethető.

Az én elméletem szerint, ha kiegyenlíthetlen obstrukció tör ki, vagyis, ha a kisebbség megakadályozza a különben védelmére alkotott házszabályokkal a többség akaratának érvényesülését, föl kell a parlamentet osztatni.

A korona a felosztatás jogát eddig csak a többségek ellen szokta gyakorolni, új többséghez appellálva. De a korona az ő jogával eddig is szabadon élhetett, amennyiben az alkotmány egyéb garanciái nem kötötték meg. Tehát épen olyan joggal appellálhat a nemzethez a kisebbségek ellen is.

Hogy miért nem tette eddig, annak oka igen egyszerű, mert nem érhetett el vele semmi célt. A kisebbség legjobb esetben is kisebbség marad és újra kezdi a renitenskedést.

De ha egy praktikus célhoz kötné jövőre a nemzet megkérdezését, (ahogy azt a többség ellen is praktikus célhoz kötik) mindjárt kitűnnék, hogy ez a felosztatási módozat a nyitja a kibonyolódásnak. A parlamentarizmus egész pszichológiájával összhangban csakis ez van.

A népképviselőt minden erejét és hatalmát az anyaföldből nyeri — gyógyítás végett is visszaküldendő az anyaföldre minden betegségében. A korona nem gyógyíthat, csak ronthat rajta.

Az obstruáló kisebbség rendesen úgyis abból a jogcímből obstruál, hogy ő képviseli a támadott javaslattal szemben a nemzeti akaratot és nem a többség; kérdeztessék meg tehát a nemzet új választás által, hogy igaz-e ez?

A nemzet megkérdezése, ha még annyiszor történik is, nem lehet jogsérelem a nemzetre. S ha a korona az eddigi elméletek szerint igénybe vette renitens többségek esetén a házfelosztatást a saját akarata védelmére, még kevésbé lehet jogsérelem, ha azt a többség akaratának védelmére is igénybe veszi a renitens kisebbségek esetén.

Tehát feloszlattnék a ház. No már most:

Vagy többségre vergődik az obstruáló kisebbség a választásoknál és akkor az ő akarata egyszerűen többségi akaratná változott s a parlamentarizmus épségében funkcionálhat tovább.

Vagy visszakerül megint csak kisebbségnek és akkor joggal alkalmazható ellene a házszabályoknak egy erre a célra és erre az egy alkalomra érvénybe lépő paragrafusa, mely rövidesen egyszerű szavazással rendelné el most már a döntést a hosszú ostromot átszenvedett és kedvező nemzeti ítéletet nyert javaslat felett.

Ez a paragrafus épséggel nem érintené a szólásszabadságot, csak a nemzeti ítélet végrehajtásának képezné sanctióját és érvénye legott megszűnnék, hogy uralmukat ismét átvegyék a teljes szólásszabadságot biztosító rendes házszabályok — egy esetleges új konfliktus és egy újonnan provokált nemzeti ítéletig.

... Ez az én igénytelen észrevételem az Andrássy bámulatosa szép cikkéhez fűződő, — persze csak úgy nagyban odavetve.

Ezzel a nép és a kisebbség jogai kitágíthatnának bizonyos fokig, de anélkül, hogy akár a többség, akár a korona veszítsen a magáiból.

Azt lehetne hinni első pillanatra, hogy gyakori obstrukciók gyakori választásokat idéznének elő, holott voltaképen megritkulnának az obstrukciók vagy teljesen is megszűnnének, mert a parlament felosztatásának bizonyossága óvakodóvá

tenné úgy a kisebbségeket az obstrukció fegyveréhez való hozzányúlásban, mint a többségeket az odiozus javaslatok támogatásában.

Azonfelül a választások se lehetnének többé erőszakosak. Mert nem érné meg a fáradságot nagy pénzzel és nagy erőszakkal összehozni többségeket, melyeket a kisebbség egyetlen akciója szétszórhat.

De volna bármiként is, a mostani helyzetnél jobb volna. A parlamentek legalább funkcionálhatnának, esetleg sok baj között, de mindig volna egy mozdulatuk előre, — a mozgás pedig az élet; míg most úgy állnak az obstrukciók szóviharaiban, az egész megakasztott állami étellel a hátuk mögött, hogy tehetetlenek egyetlen mozdulatra is — holott a mozdulatlanság a halál.

Egy képviselő.

A fenti cikket minden emberi valószínűség szerint Mikszáth Kálmántól kaptuk. Hogy nevének súlyos és nevezetes pecsétjével mért nem látta el érdekes bár némileg egyoldalú tervét: azt nem tudjuk bizonyosan, de úgy véljük, azért, mert nem kívánja, hogy mint politikus döntő tekintélynek vétessék. Mi is azt tartjuk, hogy Mikszáth mint a mai korszak legművészibb elbeszélője, első sorban költőnek számít és az ország nem tartozik tudni, hogy az édes szavú elbeszélő egyike a legkülönösebb politikai képességeknek, aki erideg tudományban — ami nem szükségtelen — fantáziát is vegyít, de meghagyja annak az alapját: a bölcs emberismeretet és szigorú logikát. És csak kényelemszereteten múlik, hogy mint politikus is, nincs az előtérben.

A szerkesztő.

Beszélgetés egy tábornokkal.

A Jövendő egy munkatársának alkalma volt a király egyik legkiválóbb magyar tábornokával beszélgetnie a felszínen levő katonai kérdésekről és a szaktekintély vélekedését a következőképpen összegezte:

— Az egész létszámemelési vita tulajdonképpen hamis alapon mozog, mert a közös hadsereg három, a honvédség két évi fegyveres szolgálatra köteles ujoncjutalékának preliminált fölemelése teljesen a póttartalék rovására megy, t. i. ennek száma az ujonclétszám emelkedéséhez képest le fog szállítani. Eddig, ha az ujonclétszám a sorozásnál kitelt, a többi fegyveres szolgálatra alkalmas sorozóköteles fiatal ember mind a póttartalékba került. Jutottak oda, igaz, családi körülmények miatt is, de a legnagyobb kontingenciát mégis a véletlenül magas sorszámot nyert legénység szolgáltatta. Már most ennek a pusztá véletlenből póttartalékosok egy részének a rendes katonasághoz való átvételét tervezi a hadügyi kormány a napirenden levő törvényjavaslattal. Egy ízben beállított hozzám egy szegény öreg asszony. Két hónappal azelőtt vonúlt be a fia három évi szolgálatra. Ereszszük haza, mert különben éhen hal. Özvegy asszony és a fia tartotta.

— De hiszen két fia van.

— Igen, de a másik öt esztendeje kiment Amerikába és nyoma veszett.

És a fiút mégse bocsáthatták el. A törvény özvegy anyának egyetlen fiát menti csak föl a tényleges szolgálat alól. Egy öreg, keresetképtelen apának két fia volt; az egyik valami négy apróságnak immár majdnem keresetképtelen apja, akinek éppen elég lehetett a maga gondja; a másik, a kisebbik az öreget tartotta. Ezt besorozták és nem volt paragrafus, amely kihúzta volna. Hiába is okoskodtak, a létszámra föltétlen szükség volt. Történtek és történnek ilyen dolgok akkor, mikor a póttartalékban vagy negyvenezer ember valóban a vak szerencsének köszöni, hogy minden arravalósága mellett is kívül maradt a rendes katonai szolgálat kötelékén. A bevonuláskor a kapott ujonclétszám mindig megcsappan úgy, hogy a következő év nyarán már a hiány átlag tizenháromezer főre tehető. Ezt akarják a mostani ujonc-prelimi-

naréval pótolni. Lehetővé akarják tenni, hogy ne csak azok mentessenek föl a tényleges szolgálat alól, akiknél a törvény e tekintetben intézkedő összes föltételei előállottak, hanem azok is, akik írott törvény híján az emberszeretetre, paragrafus nélkül, az igazságra appellálnak.

— Ezen a címen kevesebb újonc is elég volna talán?

— Nem is mind erre kell, hanem a tűzéréség elkerülhetetlen fejlesztésére, hadtengerészet, vasúti zászlóalj és három új vonatszázad szükségleteire is! Vagy kell a hadsereg, vagy nem. Ha kell, akkor olyan tökéletes legyen, aminő csak lehet.

— A honvédelmi minister úr azt mondja, hogy elvileg nem ellenzi a katonai szolgálat két évre való redukáltatását?

— Nem ellenzi azt katona-ember és amennyire én ismerem a ministert, az minden elfogadható reformtervet már jó előre kikalkuláltat, utolsó betűig elkészített. Biztos vagyok abban, hogy ő, mikorra az e tárgyban a képviselőház elé terjesztendő jelentést megszerkeszti, már magával az idevágó törvényjavaslattal is készen lesz. A viszonyok döntenek, nemesak a magyar, hanem főleg az osztrák viszonyok, hogy törvényjavaslattal lép-e a törvényhozás elé, vagy pedig jelentéssel. Katona-ember, mint báró Fejérváry Géza is, a védőerő egységes kiképzését óhajtja. Ezt az egységet pedig most a póttartalékosok nagyon megnehezítik.

— A két évi szolgálat a póttartalék töröltetését jelentené?

— Nem, de redukálja azok számát, akik abba nyerne beosztást. Jövőben valóban csak azoknak kellene a póttartalékba kerülni, akiknek erre igazi jogcímök van. Az magától értetődik, hogy a kioktatásnak gyorsabbnak kell lennie, ezt a lehetőségig elő is kell mozdítanunk, ha költségbe kerül is.

— Főleg a lövészetben!

— Ott is. Hol tartana ebben a honvédség, ha báró Fejérvárynak még államtitkár korában tett kísérlete sikerül! Puskát, ingyentöltényt küldött falvakba, városokba, hadd tanuljon célba löni, akinek csak kedve tartja. Az első évben még észlelhettünk valami kis felbuzdulást, de szalmaláng volt az egész! A puszkák nagy nehezen kerültek vissza, rozsdásan, összetörve. Nem volt, aki az eszmét felkarolja.

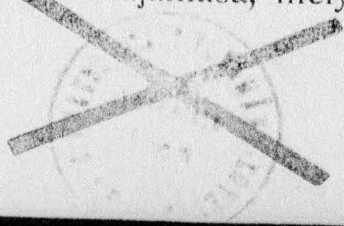
— A két évi szolgálat esetén az a sok különleges foglalkozásra vezénylés nem tartható meg, ami most bevett szokás, mikor a mesteremberek, tisztí szolgák mind a századokból kerülnek ki. Polgári mesterembereket is kell majd talán gyakran alkalmaznunk, ami viszont bármilyen minimális bért adjunk is, alaposan csökkenti a munkanélkül levők számát.

— Szóval a két évi szolgálata még kézzelfogható haszonnal is jár.

— Ugyan, kérem! Folyvást panaszkodunk, hogy ipari és gazdasági termelésünket nem tudjuk értékesíteni és hogy a munkásnépnek nem tudunk foglalkozást adni. Mi lenne, ha az az óriási termelő erő, amely a katonaságnál másnemű tevékenységre van lekötve, fölszabadulna?

A KATONA-KÉRDÉS. Miképp használta a magyar országgyűlés katonafelajánlási jogát? A magyar országgyűlés katonafelajánlási jogára nézve újabb időkben alapvető az 1715. VIII. t.-c., mely továbbra is megállapítva a nemességnek régi honvédelmi kötelezettségét, ennek elégtelensége miatt behúzza «a bennszülöttekből s külföldiekből álló rendes katonaságot». «Minthogy pedig ez zsold nélkül, a zsold pedig adó nélkül meg nem szereshető: tehát az oda szükséges subsidiumnak és adónak ügye diétán tárgyalandó a karokkal». Mivel III. Károly korában nagyon elharapódzott az a visszaélés, hogy a király csakis a főemberek concursusának beleegyezésével, diéta nélkül szedett adót és katonát, ezt a kivételt az 1741. XXII. t.-c. arra az egy esetre szorítja, ha váratlan ellenséges támadás, vagy a magyar birodalmat egyesesen érintő háború lehetetlenné tenné az országgyűlés egybehívását. Az 1791. XIX. t.-c. ezeket a cikkelyeket újra megerősítvén, kimondja, «hogy a királyi önkénnyel semminő subsidiumot, sem pénzben, sem terményben, sem új vitézekben, sem bármínő más címen sem szabad diétán kívül kiróni, még szabad felajánlás örve alatt sem». Ezek alapján a diéta 6090 új vitézt ajánl fel a magyar ezredek kiegészítésére. Kitört a nagy francia háború. Az ősi constitutio biztossága és a király és a rendek teljes érdekazonossága a kor felforgató törekvéseivel szemben magyarázzák meg, hogy Magyarország teljes erővel támogatja Ferenc politikáját. Nagy önkéntes terménybeli felajánlásokon kívül 1792-ben újra 5000 katonát, 1796-ban 50,000 katonát ad. 1802-ben pedig a magyar hadsereg 10 lovas és 12 gyalogezred vitézeinek létszámát három évre 64,000-ban állapítja meg. 1807-ben ismét 12,000 katonát adnak a rendek. 1808-ban pedig 20,000-et, kiemelve, hogy ezt önként, jószántukból teszik és ama feltételt szabva, «hogy csakis magyar ezrekbe szabad a most felajánlott vitézeket beosztani».

Hasonló politikai gondolkodásnak volt eredménye az 1830-iki országgyűlésnek felajánlása, mely 48,000 új vitézzel

erősítette a «militia Hungarica»-t, a júliusi forradalom előidézte viharokban. Ezek szolgálati idejét 10 évben állapítják meg. 1840-ben, midőn egy általános európai bonyodalom fenyegetett és ez a 10 év letelt, újra 48,000 katonát szavaznak meg a rendek. De mielőtt az országgyűlés ezt a felajánlást megtette, nemcsak amnestiát eszközölt ki, hanem az egész kormányrendszernek oly gyökeres változását, hogy lehetővé vált a nemzeti állam újjáalakításának nagy műve, a nemzet és a kormány közös és teljes részvételével.

Így a rendi országgyűléseknek határozottan közös vonása az, hogy a kormánytól kért katonai segítséget megadják, csak hogy ennek fejében úgy az ország önállóságát, mint rendi előjogaikat megerősítik; utolsó időben pedig még a katonáknak helyzetén is iparkodnak könnyíteni. Arra, hogy ezt a subsidiumot megtagadták volna, 1715-től fogva 1848-ig nincs példa. Éppen midőn legnagyobb és legerősebb volt a magyar nemzet katonai beavatkozása az általános európai ügyekben, 1741-ben, hoztak egyúttal legtöbb törvénycikket, úgy a rendi szabadságnak, mint a magyar birodalom alkotmányos jogainak megszilárdítására.

1848-ban az összeütközéshez vezető bonyodalom abban áll, hogy sem a magyar kormány, sem az országgyűlés, bár elvben a kötelezettséget elismeri, nem bírja magát elhatározni a magyar katonaságnak az olasz háborúba való küldésére.

Tényleges, határozott megtagadás egyszer történt: 1867-ben, közvetlenül a kiegyezés megkötése előtt. Az 1866. dec. 28-án kelt I. f. patens sorozást rendelt el. Ez ellen Deák Ferenc szólalt fel és felíratot indítványozott, mely Ő Felségét arra kérje: szüntesse meg ezt a rendeletet és állítsa egészen helyre az alkotmányosságot úgy Magyarországon, mint többi országaiban. Az 1867. febr. 17-iki királyi leírat teljesíti az országgyűlés kérelmét.

Ami azóta történt, az az 1867. XII. t.-c. körül folyó parlamentáris küzdelemnek egy-egy mozzanata.

Marczali Henrik.

Kossuth haditerve.

A Nuova Antologia című olasz szemle most közli Kossuthnak egy eddig ismeretlen levelét, melyet 1860-ban Garibaldinak írt, francia nyelven. A levél következőképen szól:

Turin, 1860. évi szeptember 14-én.

Tábornok Ur,
Kedves és kiváló barátom!

Abba az örömmámorba, melylyel Önt övezi a milliók hálája, azoké, akiket felszabadított a meggyalázó zsarnoki igából, s visszaadott saját maguknak, a művelődésnek, a szabadságnak, akiket megmentett a szemlátomást alakuló Olaszország részére: hadd elegyítsem én is esodálatomnak őszinte kifejezését.

Oh! milyen szépek, milyen hatalmasak az Ön tettei és tetteinek eszközei! . . . Legyen érte áldott!

Ugy hiszem, kedves és kiváló barátom, most érkezett el ideje annak, hogy kijelöltessék Magyarországnak a szerepe, melyet közös ellenségünk, Ausztria elleni végleges küzdelmünkben viselnie kell . . . és hogy közösen megállapítsuk az eszközöket, amikkel ezt a szerepét hathatóssá tegyük.

Annál szükségesebb ez, amivel biztos tény, hogy nemcsak Porosz- és Oroszország, hanem Anglia is (igen, Anglia is: erre nézve hivatalos adataim vannak) összejátszik Ausztriával, hogy megmentse, vagy hogy legalább a mi akadályainkat növelje és kilátásainkat esökkentse.

Természetes, hogy se magam, se barátaim nem fogunk megijedni ezektől az akadályoktól. Ha közösen állapítjuk meg tervünket, ha mindkét nemzetünk erőit egyesítjük, s főleg, ha Ön rendelkezésünkre bocsájtja hatalmas segítőerejét és támogat az előkészületeinkben, mely haderőnk rendezéséhez kell (és van elég tetemes erőnk) nem kételkedhetünk a sikerben.

Hazánk sorsa függ ettől . . . Én, részemről nyíltan bevallom, hogy Magyarországnak, ha Ausztriától meg akar szabadulni, nagy szüksége van az olasz szövetségre. De merem állítani azt is, hogy Olaszország se nélkülözheti a magyar segítséget. Mert elvégre a 15 milliónyi magyarországi népesség, az ország minden rendelke-

zésre álló eszközével, he elszakad Ausztriától, s még hozzá Olaszország erejéhez csatlakozik, harminc milliónyi különbözetet képvisel az esélyek és a győzelem kiszámításában a mi javunkra.

Az Ön szavaiból és tetteiből arra a meggyőződésre jutottam, hogy az én hazám függetlenségét mint az olasz kérdés megoldásának nélkülözhetetlen tényezőjét tekintette.

Engedje meg tehát, hogy érdekeinknek közösségéből kiindulva, elmondjam, miképen fogom fel a helyzetet... Veneziát fel kell szabadítani és az egységes független Olaszországhoz csatolni: ez magától értetődik.

Így hát a háború Ausztria ellen megy — de hogyan? Elég az, ha az osztrákokat kiűzik Veneziából, a nélkül, hogy az osztrák hatalmat megtörnék? Ha evvel beérik, Olaszországnak nem lesz tartós békéje. Ausztria ürügyeket fog keresni, szövetségek fog és fog arra módot találni, hogy visszanyerje, a mit elveszített. Meg kell tehát törni egyszer s mindenkorra.

Ezt pedig csak Magyarországon lehet megtenni, mert itt van az ő hatalmának súlypontja. Ha tehát megindul a háború, egyszerre két helyen kell a támadást intézni, Olaszországban és Magyarországon... Nyílt támadást mondok, nem oldaltámadást.

Ön annyira nemeslelkű, hazája érdekét oly széles körben szemléli, hogy igazat fog nekem adni, ha állítom, hogy Magyarországtól öngyilkosságot kívánnának, ha azt akarnák, hogy kisebb esatározások eszközévé legyen, és ha ezt az öngyilkosságot el is követné, Olaszországra ebből semmiféle komoly és tartós előny nem hárulna. Ellenkezőleg: Ausztria egy oldalról megszabadulna minden aggodalomtól, sokkal félelmetesebb ellenségévé válna Olaszországnak, mint azelőtt volt.

Tehát háború kell Ausztria ellen, két oldalról, nagy háború, de nem esatározások, oldaltámadások... Eltaláltam gondolatát?

Ha igen, úgy nincs más hátra, minthogy kifejtsem Ausztria és Magyarország helyzetét, s ezáltal indokoljam véleményemet a helyzet követelményeiről. Ha a háború kitör, nem hiszem, hogy egyenes beavatkozás várható Olaszország ellen, az ország területén, feltéve, hogy nem fognak Franciaországgal semmi konfliktusba keveredni, mielőtt Ausztriával végeztek.

Ennek a tartózkodásnak szükségessége szembeszökő. Ha volnának is olyan emberek, akik nem számolnak hevességük következményeivel és nem őrizkednek attól, hogy Olaszországnak újabb ellenségeket szerezzenek, itt van az Ön tekintélye, amely az ujjá-

születő Olaszországot megbirja óvni ilyen csapás elől! Mert tény az, hogy Bécsben, Berlinben, Pétervárott, Londonban (Downing street), szóval mindenütt szeretnék, ha Ausztria megmaradna és nem kívánnak egyebet, mint hogy Önök összekapjanak a franciákkal Rómában, — mert akkor Ausztria meg van mentve, — sőt írják nekem Bécsből, hogy sok ágens működik azon, hogy az olaszokat támadásra bírják akár a franciák, akár a «Germán szövetség területe» ellen. Ezeknek az ármányoknak a sikere Ausztria egyedüli reménysége. Istenem, milyen kevéssé ismerik Önöket! Mennyire nem tudják, hogy nem lehet Önöket bevalni semmibe. Nem ismerik az Önök jelszavát: «Mindent a maga idejében»; én azonban, aki ismerem Önöket, ebben nyugodt vagyok. Eljön annak is az ideje, hogy a franciák kimennek Rómából, vagy kikergetik őket. Ha pedig van egyéb számadásuk is a franciákkal, azt is elintézhetik a maga idején. Mindenekelőtt Ausztriával kell végezni. Ne szaporítsuk ellenségeink számát. Nem így gondolkodik, tábornok úr? Említettem, hogy Olaszország területén nem kell beavatkozástól tartani. Igen, de lesz indirekt beavatkozás minden valószínűség szerint. Tyrolt megszállja 60,000 bajor, Sziléziát, vagy magát Csehországot a poroszok, hogy így Ausztria teljes hadereje szabad legyen s ekkor képes lesz hat hadtestet Olaszországban működésbe hozni s lesz még kettő tartalékban. Papiron kitesz ez 320,000 embert, vagy 240,000 harcost, amelyből egy haremzőn legfeljebb 150,000 embert egyesíthet. Ausztria stratégiai helyzete tudvalevőleg igen erős... Hadseregének anyaga olyan vegyes, hogy valami nagy összetartásra nem számíthat. Két dologban lehet reménykedni: I. A magyar sereg nézve Magyarország általános, nagyszabású felkelésében. II. Az egész hadsereg nézve pedig az első két rendszeres ütközetre, amelyet Olaszország megnyer. Az első sikerektől függ minden.

Ebből nyilvánvaló, hogy Olaszországnak jelentékeny erőre van szüksége ehhez a hadjárathoz... Azt hiszem, szükség lesz 200,000 főnyi tényleges haderőre és 50 ezernyi tartalékra. Ez nem túlságos sok, mert hála az Ön dicsőséges sikereinek, több mint 21 millió olasz gyűlt már a «re galantuomo» zászlaja köré, amelyet Ön választott bölcs belátással az olasz egység jelvényéül s amelyet Ön tart magasra épp oly lojalitással, mint vitézséggel. A hadsereg létszámához Délolaszország hét-nyolc milliója szintén hozzájárul megfelelő résszel. Ezért úgy hiszem, nagyon sürgős dolog azoknak a szép országoknak szervezése, amelyeket Ön felszabadított.

Ami magát Magyarországot illeti . . . Bár 1848—49-ben legyőztük az osztrákot és kényszerítettük, hogy a cár lábaihoz borulva könyörögjön segítségért és egész Európa előtt bevallja, hogy nem képes ellenünk tovább küzdeni; és bár a magyar közszellem ma már haladottabb, mint akkor volt s egyezség van azok között a fajok közt is, amelyeket akkor gyűlölség, egyenetlenség, ellenségeskedés választott el: mégse szabad félreismernünk helyzetünk nehézségeit. Az ország segédeszközei, az erősségek, a fegyvergyárak nincsenek a mi kezünkben. A nemzet egészen le van fegyverezve. Ausztria nem országunkbeli sereget fog ellenünk küldeni, amelyekre már eleve hatnunk lehetne; idegen földről hozott ellenséggel kell majd megküzdenünk nyílt csatában és pedig mielőtt még megingathatók a tarka népesség fegyelmét, amely pedig nagy ereje az osztrák hadseregnek. Ezenkívül Ausztria előnyben van a sztratégiai előkészületeknél is, — míg a mi földrajzi fekvésünk nagyon kedvezőtlen, — végül pedig az osztrák szövetségeseket fog keresni s nekünk kilátásunk lehet orosz, porosz, bajor beavatkozásra.

De ha a nemzet már harcra készen áll, nem kell ettől a kilátástól se megrettennünk; a nehézség csak abban van, hogyan szervezkedjünk a készenléthez. Nem remélhetjük, hogy részleges felkelések által a mozgalom növekedni fog. Mielőtt nemzeti haderőnk teljesen megalakul, feltétlen szükség van egy hatalmas mozzanatra, amelyre az egész nemzet felkeljen, mint egy ember.

Én ismerem a hazámat. Semmi nem volna sikeresebb erre a célra, mint egy olaszországi segítő hadtest, amely már a jövetelével is, mint az olasz szövetség biztosítékával, kiszámíthatatlan eredményt érne el. Ha 30—40 ezer ember (ami elég volna ehhez az expedícióhoz) partra száll valahol Dalmáciában, mihelyt Olaszország megkezdi akcióját, ez nemhogy gyengítené a haderőt, hanem még sokszorozná. Mert ez a 30—40 ezer ember az olasz hadseregben csak 30—40 ezer embert tesz ki, de ha Magyarországra küldik, kitesz egy 15 millió főnyi nemzetet és 200 ezernyi sereget, amelyet akkor kevés hét alatt a legnagyobb könnyűséggel szervezhetnénk.

Gondoskodnunk kell ezenkívül arról is, hogy kellő időben megfelelő számú fegyver és mennyiségű élelem álljon nemzetünk rendelkezésére.

Ezen a két alapon olyan tervet dolgoztunk ki a külső és belső operációkhoz, amely részünkre tiz eshetőséget ígér tizenegy ellenében, ahhoz, hogy Ausztriát tönkre tegyük.

Én, gróf Teleky László és Klapka tábornok, mint bizottság dolgozunk ezen, egyetértőleg azokkal, akik a mozgalmat hazánkban vezetik.

Érintkezésbe léptünk a király kormányával is. Ő el van tökéelve, teljesen felfogván a helyzetet és jó indulatot mutat. Mi tehát teljesen biztosak lehetünk dolgunkban, ha Ön is latba teszi befolyását, támaszát, minden biztosítani fogja közös ügyünk diadalát.

Klapka tábornok elmegy Nápolyba, hogy bizottságunk részéről előadja Önnek a részleteket, valamint előkészületeinket és tervünket.

Ön lángelméjének, tapasztalatainak, szellemének adományait nem fogja megvonni tőlünk; s reméljük, hogy számíthatunk segítségére, támogatására a közös cél érdekében.

Szeretettel nyujtom Önnek kezemet annak a derék nemzetnek nevében, a mely annyira méltó az Ön barátságára. Hadd tudassam vele, hogy Ön testvérileg elfogadta azt a kezet, a melyet az ő nevében nyujtottam. Szívből híve

K o s s u t h.

A SZULTÁN ÉS A REFORMOK. Abdul Hamid kétségkívül kiváló fejedelem és nem közönséges tehetségű ember, aki nem idegenkedik a reformoktól. Csak-hogy ezekről megvannak neki a saját nézetei, és ezért kerül minden olyas újítást, amely valamiképen is veszélyeztetné az ő határozottan abszolutisztikus törekvéseit, és amely az ő hírhedett rettegését a forradalomtól fel találná kelteni. Európában félreismerik ezt az uralkodót; kegyetlen zsarnoknak festik és embertelen, érzés nélküli uralkodónak. Igaz, hogy legfőbb gondja és igyekezete az ő személyes biztonságának megőrzése, és hogy gyanakvó természetű lévén, eltávolított maga mellől mindenkit, akit veszedelmesnek tartott, s olyan személyzettel véteti magát körül, amely az ő kívánságainak jobban megfelel és hiúságának jobban bír hízelegni. Maga Abdul Hamid a munkában fáradhatatlan, és ritka erélyének köszönheti, hogy az Yldiz-kioszk lett az egész török államgépezet mozgó középpontjává. Nem bízik másokban, magát pedig elég erősnek érzi ahhoz, hogy a kormányzat terheit elbírja: s így mi sem természetesebb, mint hogy a török viszonyoknak a mai zavaros, pénzügyileg válságos állapotba kellett sülyedniök.

Ami a reformokat és várható hatásukat illeti, mindenekelőtt főkövetelmény az, hogy a reform-akció önkéntes legyen, hogy megfeleljen a népesség nemzeti és vallási természetének és hogy a szükséges anyagi eszköz rendelkezésre álljon.

Fájdalom, ezek a feltételek hiányzanak. A török reformellenes törekvés oka nem az Európa iránti gyűlölség, hanem az az aggodalom, hogy a keresztény alattvalók forradalmi célokra fogják felhasználni a szabadelvű intézményeket. Nem érheti a szultánt szemrehányás azért, hogy nem rohant hanyatt-homlok az újításokba, de békés, nyugodt haladást tart jónak. Mert nem könnyű dolog a századokon keresztül vallásában, intézményeiben elszigetelt népet új rendszerekhez kötni. Megszokta az abszolutisztikus uralmat és retteg a jogegyenlőség eszméjétől. Ezért vándoroltak a keresztény Balkán államaiból ázsiai Törökországba a moszlimok százezrei, akik inkább elveszni akartak, mint a kereszténység szabadelvű törvényeibe beletörődni.

Ami az anyagi kérdést illeti, magától értetődik, hogy Törökország, mely folyó ügyeiben is folytonos pénzzavarral küzd, nem teremtheti elő a reformokhoz szükséges pénzt. A bukás szélén álló állam csak akkor remélhetne boldogulást, ha uralkodója józan politikát követve, nem szakítana az ország régi szövetségeseivel és barátaival. Nem lehet ugyan mentegetni a szultán régi barátait, akik összezavarták a politikai érdeket vallásos és humánus kérdésekkel és nem számoltak a nehézségekkel, amik a Portát terhelték; de Abdul Hamid is nagy hibát követett el, midőn bizalmatlanság és gyanakvás miatt letért atyja politikájáról. Ennek köszönheti az ország, hogy egy uralkodója alatt se veszített annyit a területéből, mint a mai alatt, és hogy minden barát és szövetséges nélkül áll; mert a sokat hangoztatott német barátság meg nem menti az üdvösségét, és nagyon kérdéses, vajjon a hatalmas barát meg fogja-e mozdítani csak a kisujját is a törökbirodalom sértetlensége érdekében. Az ilyen zavaros kilátásokkal szemben nem lehet a megkezdett reform-akciónak egészséges eredménye. Ha az egész test beteg, nem használ semmit egy tagnak az amputálása: a macedoniai reformtörekvések nem fognak az egész Balkánon végleges rendet csinálhatni. De nem is akarják ezt a nagyhatalmi operatőrök. Az egész keleti kérdés mai állása elárulja, hogy a nagyhatalmak politikája nem más, mint az Ottoman birodalom csendes, lassú feldarabolása, amelynél, nehogy a beteg test sokat szenvedjen, az amputációt gyengéden, kiméletesen végzik.

Vámbéry Ármin.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

A fénykép.

Ezen a nyáron egy király-utcai fényképészhez mentünk. Bizonyára apám kívánta.

A fényképész a Vasudvar nevű házban lakott, amely valószínűleg fürdő is volt, mert a kapu alatt arasznyi széles vörös márványcsatornán folyt kifelé a víz.

Erre a csatornára azért emlékezem, mert egy jókora fekete csibort láttam úszkálni benne. Szerettem volna megfogni, de az anyám nem engedte. És én még évek múlva is rá-rágondoltam erre a vízben fickándozó fekete bogárra: milyen könnyű lett volna megfognom!

A fényképész elhelyezett bennünket: engem az anyám jobbára állított, öcsémet meg az anyám ölébe ültette. De az öcsém nem akart nyugodtan ülni. Hiába mondták, hogy nézzen a csőre: madár fog onnan kiszállani. Végre is egy réztányérral csattogó Jancsi-bábut kellett a fotográfus aszszonyának a gép mellett csattogatnia, — így kötötték le a figyelmét.

A kép jól sikerült. Akkor még nem retusirozták agyon a képeket. Az anyám krinolinba van öltözködve; arca kissé kifejezéstelen, unalom látszik rajta, de a miénk jó. Mind a hárman szalmakalapban voltunk. Öcsém a száját kissé eltátva bámul a világba, én azonban komolyan tűnődve, lógatom a kalapomat. — Emlékszem, azon tűnődtem, hogy csakugyan kijön-e a madár, vagy hogy csak itt is bolondítanak?

Ez volt a legjobb fényképem, nemcsak a gyermekkoromból, hanem mind máig.

Sajnos, hogy ez a gyermekkori fényképem nincs már meg. Anyám talán hármát csináltatott mindössze. Kettőt rokonoknak adott, akiknél később hiába kerestem. A harmadikat, amely apámtól maradt reám, egy asszony szaggatta el, — egy asszony, akiről nem beszélek.

A zsemlye.

Reggelizni kávéét szoktunk. Anyám ez időben mindig tányérban adta (nekem meg az öcsémnek), s mink úgy ettük mint a levest szokás. S ez okosan volt: nem ettünk forró ételt, s nem dőlt fel az edény.

Markovics Mari néni azonban nem tudta a szokást: csészében tette elém a reggelit. A csésze vastag volt, fehér és díszül a felső részen kávészínű és ribiszke-szósz-színű körvonalak kerítették. Aranyozás is volt rajta valami kevés. Különböztetve mindig ilyenféle csészéink voltak. Soha kék- és zöld-diszítésű csészét nem vett meg az anyám.

Én hát hozzáigazodom a reggelihez: fogom a nagy zsemlyét és tépem bele. A zsemlye leszáll a kávéban. Ez tetszik nekem. Egyik darabot a másik után vetem belé, míg nem a csésze megtelik zsemlyével.

Fogom a kanalat, s enném a kávé, de nem találok. Eltűnt. Kaparom kifelé a zsemlyét, alatta sincs.

Elképedve néztem a csészére. Csakhamar megértettem azonban, hogy mi történt, de Mari néninek nem szóltam, mindössze azon tűnődtem, hogy mit reggelizek én most: kávé-e vagy zsemlyét?

Eközben Mari néni az öcsémet is mosdatja, öltözteti, ülteti az asztalhoz, adja neki a kávé csészében.

Én még az asztalnál ülök, s azt mondom az öcsémnek: — Én mind beleraktam a zsemlyét a kávéba.

Az öcsém persze azonmód cselekszik: annyi zsemlyét rak a csészébe, hogy még nyomogatja is.

Aztán enne. De csakhamar elkomolyodik. Keresi a kávé, keresi fenéig. Az arcán elbámulás. Aztán egy nagyot pillantott, a szája elgörbült és sírt.

Az ember-rajz.

A Rózsa-utcán, velünk csaknem szemben, egy német boltos lakott. Jól emlékezem a fakó, nagy rózsára, amely a boltja ajtajára volt kifestve. Ebbe a boltba jártam palavesszőért. A palavesszőt akkor olajfestékkal vonták be. Ennek a szaga tetszett nekem, bár kissé nehéz szag volt. Az egész bolt ettől bűzlött.

A boltos leánykái csaknem minden délben átfutottak hozzánk, és bekiáltottak a kapun a tanító megbízásából:

— Néni! Géza iz eingesperrt! (Ezt persze az anyám emlékezéséből jegyezhetem ide.)

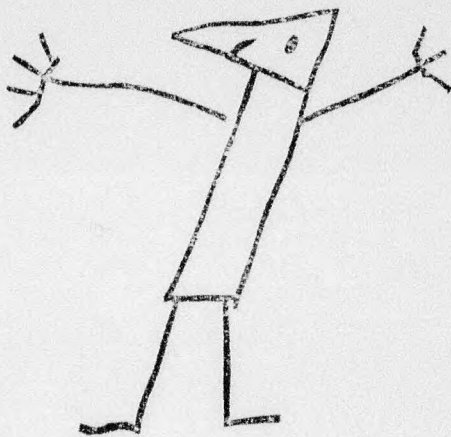
Egy ilyen bezárásom alkalmával elámulva láttam, hogy egy fiú micsoda alakot rajzol a táblájára. Ezt:

Engem ez rendkívül megragadott. Odaadtam neki a táblámat, hogy rajzoljon nekem is. A fiú rajzolt. Más alakot nem is tudott rajzolni.

Én csak bámultam, hogy vonalakból ilyesmi előállhat. Azonnal megtanultam, és a magam rajzán méginkább elálmélkodtam.

Mert amint a vonalak alakká idomultak, nekem az az alak azonnal élt. Ember volt, szeme volt; állt és valamit jelzett a kezével, tehát nemcsak életet, hanem gondolatot is éreztem benne.

Ettől kezdve rengeteg sok ilyen embert rajzoltam. Hol kicsi volt az ember, hol nagy, de én mindig láttam benne valami érdekeset, valami megfejthetlent.

A gyöngyös kalap.

Anyám minden reggel elment a piacra. Markovics Mári őszzel már nem volt nálunk, hát rám bízta az öcsémet:

— Vigyázz, hogy a tej el ne fusson. Öcséd, ha fel-

ébred, ki ne essen az ágyból. Ha nem lesz hiba, hozok szőlőt. És bezárt bennünket.

Amint kiment a kapun, én gyorsan a sifonérhoz vonszoltam a széket: ráálltam, és nagy izgatottan levettem a ruhás szekrény tetejéről egy skatulyát. A skatulyában anyámnak egy fekete kalapja hevert. Csupa fekete üveggyöngy, gömbölyű és hosszukás gyöngyök. Egyet-kettőt leszakítottam, és dobogó szívvel a zsebembe rejtettem, aztán gyorsan visszatettem a skatulyát.

Ezeket a gyöngyöket hordtam akkoriban mindig a zsebemben. Valahányszor elővettem, mindig éreztem, hogy bűnös vagyok, de a lelki gyötrellemnél erősebb volt a gyönyörűség, hogy van valami csodálatos alkotású kincsem, ami szép fényes fekete, és cérnaszálra fel lehet fűzni — mikor nem látnak. Anyám sohse tudta meg, hogy hogyan szakadozott el a kalapja.

Egy öreg úr.

Az Aradi-utcán egy Elsasser nevű hentes lakott. Böszörményiéknek jóismerőse volt ez a család. Néha ide mentem játszani.

Egy öreg úr ült néha az udvaron, pirosképű, nagyarcú, fehérbajuszú és rövidnyakú. Rendesen ingujjban volt. Az Elsasser-családból ez az öreg úr foglalkozott velünk legszívesebben.

Én gyakran csodálkozva néztem reá. Ő volt az első öreg ember, akiben éreztem a lelki jóságot, az emberi szív melegségét.

— Megálljatok csak gyerekek, — mondotta, — majd mikor szüretelünk! Kaptok egy putton szőlőt!

Én a putton szőlőt sohase láttam. S jó is, hogy nem láttam, vagy hogy nem tudtam róla, mikor vette, mert keservesen sírtam volna. Azt gondoltam, hogy az öreg nekem is valakim, és hogy engem épp úgy szeret, mint az unokáit.

Ebből látom, hogy a gyermek nem tudja megkülönböztetni a rokont és nem rokont. Neki mindenki rokon, aki szereti.

Folytatjuk.

A történelem okmányhamisítása.

Irta: Dr. Schmitt Jenő.

Az emberiség fejlődésének során nagy gondolatok épen olyan lassan terjednek és olyan ellenállásra akadnak, amilyen mértékben jelentékenyek és alkalmasak a közélet átváltoztatására. Ennek az oka nemcsak az, hogy az emberek nagy tömege az ismeretnek nagy haladására rövid idő alatt nem igen képes, hanem az is, hogy igazán nagy gondolatok az ősrégi előítéletekbe, barbár korszakokból reánk maradt durva és kezdetleges gondolkodásmódba, a régi korlátoltságban és durvaságban gyökerező életformák és társadalmi intézményekbe ütköznek. A legtöbb tudományos munka, jóllehet igen sok értelmi erő pazarlásával szülemlett meg, mégis csak arra a célra szolgál, hogy a régi tévedéseket, régi előítéleteket megerősítse, a melyekre épen a fennálló gondolkodásmód és közélet építve van, olyan bonyolódott szférák és epiciklusok képében, melyek a régi embernek téves ptoleméi világnézetét megöregbíteni hivatva volnának.

Amde, ugyanaz az anyagias vonás, mely az úgynevezett felsőbb társadalmi rétegek haladását megakasztja és ma épen úgy, mint hajdanában, az erkölcs alacsony színvonalának fenntartására készíti, megakadályozza a haladást a nép úgynevezett alacsonyabb rétegeiben is. Ami ezeket a rétegeket nyomja, az tényleg a szabadságnak nálunk is folyton nagyobbodó korlátozása és a hasonlóképp növekvő anyagi szorultság és nyomor. Ezeket az akadályokat a társadalmi intézmények közvetlen megváltoztatása által vélik úgy a hogy elhárítani és ezen a közvetlen gyakorlati úton végre csak végcéljukat, a szabadság, egyenlőség és általános jólét eszményeit megvalósíthatni, de a Magyarországnál haladottabb külföldön felismerték a hatalom intézői, hogy az efféle népies színben előálló, közvetlen gyakorlati megvalósítást célzó törekvések nemcsak hogy nem veszélyesek a fennálló intézményekre nézve, hanem ellenkezőleg azok erősítésére és fentartására igen alkalmasak. Így történt, hogy Németországban, Franciaországban, sőt Ausztriában is jónak látták a szociális reformmozgalom vezetőit mint hasznos kezeket az állam gépezetében alkalmazni. Bismarck és Taaffe úgy cselekedtek, mint a legmodernebb orvosok és a szociáliz-

mus bacillusait maguk tenyésztették és veszélytelen, sterilizált alakban beoltották az állam szervezetébe, hogy azt ily formában a legbiztosabban megóvják minden életveszélyes, felforgató törekvéssel szemben.

Azok, akik belátták, hogy a fennálló hatalmi intézményekkel, melyeknek fonalai az államban egyesülnek, alkuba bocsátkozni nem lehet, egyes, az államhatalom képviselői ellen intézett merényletek útján akarják terveiket megvalósítani. A szociálforradalmárok ez utóbbi neme, melyeket rendszerint anarchistáknak neveznek, de a kiket helyesebben terroristáknak kellene elnevezni, azaz az elrémítés, megfélemlítés által hatni kívánó forradalmároknak, ugyan saját személyük feláldozásával és eszményi célból cselekszik, azonban épen az eszményi célzataiknak a legnagyobb mértékben ellenmondó, durva és erkölcsellenes eszközökkel. Olyanokkal, amilyenek össze nem egyeztethetők amaz eszményi kívánsággal, amelyet hangoztatnak, hogy ugyanis majdan erőszak nélkül, a szabad megegyezés és a testvéri indulat alapján rendezzék, szelidebb, magasabb kultúra formájában közügyeiket az emberek. Még a sikeres forradalom sem vezethetne célhoz, csak az urak és a láncok felcserélését eredményezhetné, amiért ugyancsak kár volna véres áldozatokat hozni.

Igy tehát álmodozás, utópia minden törekvés, mely közvetlen gyakorlati úton véli megvalósíthatónak az emberi társadalomnak, a kultúra egész formájának alapos és komoly átalakítását. És ez igen természetes dolog, ha tekintetbe vesszük, milyen módon valósul meg valami kultúra alakja. Különösen érdekes és tanulságos éppen az a mód, amely szerint ez a mi polgári társadalmunk és művelődésünk létre jött.

A mi jogi állapotaink alapja a római jog. A római joggal kezdi a jogász; ennek elvei képezik alapját minden további kiképzésének. A római jog pedig a legridegebb, leglelketlenebb magánjog; csak az egyént ismeri, elvonatkoztatva társadalmi kötelekeitől. Erre a jogra vannak a nyugateurópai népek jogviszonyai építve.

Ez a jogi felfogás mély ellentétben áll mindama népek ősi jogi felfogásával, amelyek mind természetes dolognak tartották és másképp el sem képzelhették, mint hogy az emberhez épp úgy tartozik a föld, mint akár a víz, vagy a levegő.

A hódító barbár törzsek nem úgy értelmezték a hódító jogát, hogy az a meghódolt népet földjétől megfoszthatja. Megeshetett, hogy egész néptörzsek elpusztultak a borzasztó harcokban, hisz közülük is akárhány, mint például az osztrogótok és vandálok, valamint előbb már a kimberék és teuto-

nok eltűntek a föld színéről, de sem a győztest, sem a legyőzöttet el nem tudták választani az anyaföldtől, mely mindannyijukat táplálta. Az embernek tehát épp oly feltétlen joga volt a földhöz, mint a levegőhöz. A hódítók, mint-hogy a föld népétől a földet el nem vehették, az uralom címén csak úgy rendeződhettek be, hogy a fejedelem, a király, a meghódított terület jogi és közigazgatási ügyei fölött rendelkezett, illetve híveit ezek igazgatásával esetről esetre és területileg megbízta. Így keletkezett az úgynevezett hűbéri rendszer. A fejedelem híveit mint bizonyos területek főnökeit nevezte ki. A hűbérkorszak rendjét a király által kinevezett, adományozott hivatalok követték. Így például a gróf, latinul comes, a megye, latinul comitatus főnöke volt. De hasonlóképen minden kisebb rendű, bizonyos területre alkalmazott főnök a király, vagy helyettese, a tartományi főnök által esetről esetre kinevezett hivatalnok volt. Elvül eleinte csak az szolgált, hogy az ilyen hivatalnokok a hódító törzs tagjai legyenek; a magasabb hivatalokat természetesen a törzsfőnökök töltötték be. A nemességnek eredeti értelme tehát nem volt egyéb, mint a bizonyos törzsekből kiszemelt hivatalnokok rangsorozata. A köznemes is csak ilyen hivatalnoka volt a királynak vagy fejedelemnek, aki bizonyos területen a katonai, jogi és közigazgatási ügyek vezetésével meg volt bízva. Minthogy az eféle hivatalok ilyformán úgyis bizonyos törzsekben örökösök voltak, a bizonyos területi hivatal végre örökösen adományozva lett a családnak. Abban a korban kezdték a népet a területtől ilyen jogcímen, a római jog címén, megfosztani, elűzni, hajléktalan kóborlóvá és koldussá tenni, ott, ahol jónak látták s röghöz kötött rabszolgának megtartani, ahol így látták jónak. Ez a borzasztó jogfosztogatás, amint Elisée Reclus mondja, a «történelemnek legnagyobb okmányhamisítása» volt most már az a jogi alap, amelynek révén kialakultak jogi viszonyaink mindez ideig.

Már megemlítettük, lehetetlen lett volna ilyen jogi fel-fogással előállni a középkor kezdetén vagy akár csak derekán. A barbár törzseket agyon lehetett ütni az utolsó szál emberig, de lehetetlen lett volna belőlük hűberrabszolgát csinálni, vagy pedig a modern értelemben vett berrabszolgát, akit a szabad országútra helyeztek ki és aki szabadon választhat aztán az éhhalál vagy az életet alig fentartó bér között.

Dőreség volna ennek a nagy változásnak az okát az egyénekben vagy az osztályban keresni, az ember gonoszságában vagy rosszakaratában. Sokkal mélyebben fekszik a bajnak gyökere. Az emberek egészben nem sokat változtak,

de változott egy másik tényező, az általános gondolkodás-mód, az a mód, hogy mikép szoktak gondolkodni az emberekrekről. Meg volt törve a büszke, dacos öntudat, mely a régibb korban uralkodott. Egész más nézetek voltak az embereknek önmagukról, embertársaikról, embertársaikhoz való viszonyukról, valamint más fogalmaik voltak a legfőbb eszményről és mintaképről, a világ őslényéről, az istenségről. Így azután érthető, hogy az emberek cselekvései is megváltoztak, minthogy egész gondolatukörük, nézeteik az emberről és minden cselekvés legmagasabb mintaképéről megváltoztak. Ezt az óriási változást a gondolatkörben a hatalom külső tényezői egyedül véghez nem vihették, hanem csakis szövetségben egy másik hatalommal, amely azután a hatalom gyepelőit maga is kezébe ragadta. Ez a hatalom az egyház volt, amelynek feladata volt a népeket nevelni, lassankint gondolatkörével megismertetni, nézeteit a szivekbe és lelkekbe beoltani. A porig, a semmiségig, a gonoszság örvényéig alacsonyította le a közvéleményben az embert, hogy az Úr kegyelme emelje őt újra fel, annak az Úrnak a kegyelme, aki előtt a porban, a legszélsőbb megalázásban fetrengeni legfőbb hivatása volt az embernek.

Az embernek lealázása az egyedül alapos eszköz, mely a földön is a zsarnokságnak, az embertárs lelketlen eltiprásának útját egyengeti és az embereket ilyen borzasztó eszménykép által erkölcsteleníti. Ilyenképen előkészített néppel aztán lehetett úgy elbánni, amint az embertelen zsarnokság kívánt. Az érlelt gyümölcsöt leszedhették a hatalmasok.

Amilyen nagy és nehéz munka volt a népnek ilyformán való előkészítése, ép oly nehéz és nagy munka a nemesebb világnézet, mely az emberben nem pusztá férget, vagy finomodott bestiát, hanem az ő benne megnyilatkozó ész sugarát, az ész életét, mennyei sugarat lát, isteni, határtalan megnyilatkozását a mindenség ősalapjának.

Ez az evangéliumok titka; ez az ember titka. Az ember nem valami véges alaknak, hanem az egyetemes életnek megnyilatkozása. Nem hirdetünk ezzel panteizmust, amint a felületes látszat ezt feltünteti. Itt nincs helye annak, hogy ezt a tant, bővebben kifejtsem. Itt csak arra akartam utalni, hogy csakis a szellemi világosságnak a terjedése vezethet bennünket közelebb a Jezsaiás békebirodalma és a Krisztus földi isten-országa felé.

Csak egy hatalom segíthet a társadalom minden baján: a világmegváltó tudás hatalma.

ÚJ KÖLTŐK.

Rudyard Kipling.

Csaták után.

- Harcból megtérő katona,
Miért nem jött veled a párom?
— Most hajóztunk ki, angyalom,
Végre magam kialhatom.
Keress csak új szeretőt, lányom.
Tégy szert új párra
S nem leszel árva.
A halotton ki sem segít,
Azért töröld le könnyeid
És keress új szeretőt, lányom!
- Harcból megtérő katona,
Hol s hogyan láttad a párom?
— Királynőnk seregébe' volt,
A tüzérséggel gyalogolt,
Menj, keress új szeretőt, lányom.
- Harcból megtérő katona,
Máshol nem láttad a párom?
— Mellettem bukdácsolt tova,
Hogy húlt a kartács zápora...
Menj, keress új szeretőt, lányom.
- Harcból megtérő katona,
Mégvédted-e vajjon párom?
— Aztán nem láttam merre küzd,
Oly sűrűn gomolygott a füst...
Nézd, keress új szeretőt, lányom.
- Harcból megtérő katona,
Ápolni szeretném párom?
— Golyó találta a fején,
Már halálán is van szegény...
Hát keress új szeretőt, lányom.
- Harcból megtérő katona,
Meghalok, ha meghal a párom.
— Hűsz bajtársával egy helyen
A sírja nem lesz jeltelen...
Oh keress új szeretőt, lányom!
- Harcból megtérő katona,
Nem küldött emléket a párom?
— Kezében a míg haldokolt
Egy hajfürt... aranyzőke!.. volt...
No keress új szeretőt, lányom.
- Harcból megtérő katona,
Értem már, meghalt a párom!
— S értsd meg, ha gyászod véget ért
És nem sírsz holt bajtársoméért,
Legyek én a szeretőd, lányom.
Karomba zárva
Nem leszel árva...
A halotton ki sem segít,
Azért töröld le könnyeid
S nyújtsd szemed csókra, leányom!

Fordította: Pásztor Árpád.

A kávéforrásról.

Irta: Bérczik Árpád.

Harminc éve már annak, hogy ez az irodalmi asztaltársaság vagy tán jobban mondva baráti kör felbomlott s még mindig emlegetik. Sőt úgy látszik, érdeklődnek is iránta, mert azt a szives felszólítást kaptam, hogy írjak róla. Megteszem szivesen; nem azért, mintha ez az irodalmi kör különb lett volna más köröknél, hanem mert olyan szellem lengedezett benne, melynek emlékét fentartani tán nem fölösleges.

Az a csapat fiatal ember, mely esténként abban a Fürdőutcai kávéházban (ma Krámer kárpitos üzlete van benne) 1866—1873 közt össze szokott gyülekezni, az akkori «ifjú Magyarország» volt. Mindnyájan láttuk az elnyomatást, az 50-es évek elnémetesítő, nemzetirtó világát: a «német világot».

Van-e erről a világról fogalma a mai fiatalságnak? Amikor még az iskolák szerény önképző köreiben is árulást szimatolt a rendőrség és be-betiltotta! Amikor — a tüntetések korában — ifjainkat vagy becsukták vagy besorozták közkatonáknak, egyikét még vértanúvá is avatták — Forinyák Gézát! Solferino, Königrätz aztán meghozták a «magyar világot».

Megkoronázták a királyt — visszaállították az alkotmányt!

Megvolt, amiről álmodni se mertünk! Most már minden reményünk teljesülni fog . . .

Szabadságot . . . szabadságot adjatok . . . a többit elvégzi ez a nemzet! Hiszen eddig csak azért maradt el, mert nem volt ura sorsának! Tegyétek szabaddá és elfoglalja egyszerre helyét az európai nemzetek sorában. «Meglássátok mi lesz ebből a nemzetből — 30 év múlva», mondogatta Andrassy Gyula is. Megteremtjük az új, modern Magyarországot, rávetjük magunkat a köztevékenység minden ágára. Eddig csak politizáltunk, ezentúl dolgozni fogunk. Modern államot csak polgári munkával, nemzetet csak szellemi és anyagi felsőbb-séggel lehet fentartani. Ez a föld a miénk — magyaroké, és nem siklik ki alólunk, ha mi vagyunk rajta legkülönbek. A fegyvernek ellen lehet állani, a kulturának nem. A nemzetiségi kérdésnek ez lesz a természetes megoldása: a magyarságnak szembetűnő felsősége! S hogy az meglesz . . . így lesz meg . . . hogy a magyar faj, miután szabadságát kitartásának s az

európai politika szerencsés alakulásának köszönhető, uralmát meg is fogja szilárdítani, erről meg voltunk győződve! Ez volt hitvallásunk.

Az egész kávéforrásé, mely csupa szemenszedett Deák-pártiból állott!

Hogy verődött össze ez a társaság? Személyes rokonszenv, a nézetek egyformasága, a közös eszmények vonzalma, a közös cél iránti lelkesedés hozta össze lassanként.

Meg a budai népszínház! A mai fényes népszínháznak szerény elődje! A Molnár György-féle. Melyet ez a fáradhatatlan, lelkes művész megteremtett a semmiből Budán, a lánchídnál a mai kereskedelmi minisztérium helyén. «Hazafiság a nemzetiségnek» volt a homlokára írva. Egy régi magtárból alakította át színházzá — a közönség filléreiből, melyet egy jogászokból álló bizottság (Fésüs György, ma pozsonyi jogakadémiai igazgató, Hilóczky Béla, nyugalmazott miniszteri tanácsos, néhai Urváry Lajos stb.) gyűjtöttek össze.

1861-ben nyílt meg, gróf Pálffy Móric helytartó bezáratta a provizorium elején, 1867-ben Molnár György diadallal megnyitotta ismét.

Ez a színház gócpontul szolgált, mert a kávéforrás «alapítói» drámaírók voltak: Rákosi, Dóczy, én, Toldy Pista. Előadás után el-eljárogattunk vacsorálgatni hol ide, hol oda, leginkább a «kávéforrásba» s azután ott ragadtunk. Elejénte Molnár György volt a központ és összekötő kapocs. Maga köré gyűjtött mindenkit, akiben egy csöpp színházi ösztönt megsejtett és színpadján előadatta a nemzeti színházból kiszorult vagy oda még be nem jutott ifjú óriások darabjait. Dóczy Lajos nála látott először lámpavilágot «Az utolsó próféta» című 5 felvonásos tragédiájával, mely Jeruzsálem pusztulásáról szólt; tőlem több darabot hozott színre, melyek közt a «Fertálmágnások» onnan később a nemzeti színpadra is átjutottak. Dolgozott neki mindenki, aki csak tollforgató drámaíró volt, mert Molnár György senkinek se hagyott békét. Nem várta ő be, hogy neki a darabot elhozzák, érette ment, utána járt! Úgy buzdítani és lelkesíteni nem tudott senki, mint ő. Példát vehetnének róla színigazgatóink, hogy kell írókat és darabokat teremteni. Nem hevertette ő a kéziratokat, két-három nap alatt elolvasott mindent, ellátta jó tanácsokkal az írókat, nem röstelte ötször-hatszor is újra meg újra végigbötüzni átdolgozásait s akiben egy szikra volt, azt ő kicsiholta. Így aztán még azt is elérte, hogy Munkácsy Mihály — persze akkor még csak ökölnyi művész — egy erdei díszletet festett neki csupa lelkesedésből a krisztinavárosi nyári színpadon.

előadott «Zrinyi a költő» című kiállítási darabhoz, melynek szövegét meg Dóczyval és Rákosival én ütöttem össze.

Ezzel a kis fölelevenítéssel tartoztam annak az embernek, ki az úttörők lelkesedését bevitte a kávéforrásba és fiatal tűzben velünk versenyzett!

És most tekintsünk be a kávéforrásba.

Esti nyolc óra. Közledik a gyülekezés ideje, mely eltart körülbelül 10 óráig, mert kiki végzett munkája után jön ide ebből vagy abból a «műhelyből». Dologtevő emberek vagyunk valamennyien és azok voltunk mindig; nincs köztünk egy sem ingyenélő, kenyerünket keressük tollunkkal. Toldy Pista, a két Márkus (Pista és Miklós), Dóczy Lajos meg én a miniszterelnökség sajtóosztályában koptatjuk tollunkat, este nem vagyunk elfoglalva, mi már 8 órakor is ott lehetünk, szintúgy Lőw Tóbiás, Ágai Adolf, Hevesi Lajos (aki Bécsbe szakadt, de a szívét itthon felejtette), hanem Rákosi Jenő, Kaas Ivor szerkesztőségben görbednek, azok csak később foglalhatják el helyüket a kávéház végében ott a jobboldali sarokasztalnál.

Akkoriban a szerkesztőségi szolgálat még nem volt olyan gyilkos éjjeli robot, mint aminővé magát azóta kinőtte. Rend szerint 10 óra felé teljes volt a társaság. Még színház után is, hol többen mint kritikusok egyszer-máskor el voltunk foglalva (boldog idő, mikor még én is kritikus lehettem!) legkésőbb 11-re ki lehetett volna a «megtelt» táblát akasztani! S megindult a theáztatás, kávézás és csibukozás! A díszlet és butorzat, mely a kiállítást képezte, egyszerű volt, a rendes kávéházi asztal, nádfonatú pamlagokkal és székekkel. De hiszen köz tudomású dolog, hogy a megelégedés nem kér kínai pamlagot. S mi rettentőn meg voltunk elégedve és csapongott a kedvünk ebben a csendes kávéházban, melynek mi korlátlan úrai voltunk. Mert a milyen élénk tőzsdekávéház volt ez nappal, úgy nem vetődött oda nagyobb közönség éjjel. Fölverhettük kedvünk szerint, de mi tekintettel voltunk a tulajdonos, a jó, derék Kommer bácsira (később a «Vadászkürt» ura) és nem rugtuk ki palotánk oldalát. Közbe-közbe a két Pista — Toldy és Márkus meg-megmérköztek a billiárdon, Rákosi, Dóczy leültek sakkozni, én (röstellem leírni) mint dominójátékos arattam babérokot, de ezek csak közjátékok voltak, intermezzók. A főmultság szellemi röppentyűzésből állott. Egymás csipkedése, a politika és irodalom legújabb eseményeinek tárgyalása, itt-ott tudományos öklelések — ez volt a napirend.

Ami a figyelmes szemlélőnek feltünhetett volna, az volt, hogy ezek a gyerekek szeretik egymást, de hogy az irodalmi asztaltársaságok példájára egymást vakon istenítenék vagy bá-

mulnák, arról szó sincsen. A pajtáskodást nem hurcoltuk be soha a kávéforrásba. A szervezett pajtáskodásra meg tán nem is lettünk volna alkalmas elemek. Sőt rendkívül meg-megrostáltuk egymás műveit kellő jóakarattal és tisztelettel. Legfőlebb, hogy amit idegennél «szamárság»-nak minősítettünk volna, azt magunk közt gyöngéden «fülesség»-nek neveztünk. Egyikünk mégis kivétel volt: Kaas Ivor!... ő Márkus Pistát valósággal dédelgette. Megsejtette benne az előkelő és nagy tulajdonságokat s mint később kitűnt: érzéke nem csalta meg!

Így teltek az esték éjfélig — néha azontúl is valamivel — nem sokkal; legkésőbb egy óra után haza takarodott mindenki, hogy magát másnapra eltegye vagy pedig, mint Rákosi Jenő szokta volt cselekedni, hogy reggeli egy órakor leüljön íróasztalához drámát írni, mert hát nappal nem ért rá szerkesztőségi dolgától. «A szerelem iskolája» így született meg hajnalban, hajnal előtt!

Ezeket a mi estéinket «vendégek» is megtisztelték az «öregek» közül, mert mi nem temettük el őket már elevenen. Salamon Ferenc, Kozma Sándor, Gyulai Pál, Tóth Kálmán több ízben beszóltak ide s gyönyörködtek karakánságunkban. A fiatalok közül Láng Lajos, Asbóth János, Csepreghy Ferenc és mások is megfordultak itt — írók, művészek, politikusok.

A 70-es évek elején oszladozni, foszladozni kezdett a «kávéforrás». Elszéledtünk, megházasodtunk, az élet elválasztotta, szétszórta a kis társaságot. Egy darabig néhányan Toldy, Márkus, Rákosi, én Tóth Kálmánnal a «Vadászkürt» kávéházában tartogattuk fenn ebédutáni kávézgatással a régi összehozás hagyományait . . . aztán befújta az útat a hó . . .

De istenem! fölmelegítettem ezeket az emlékeket, hogy megfiatalodjam a multban s ime olyan fecsegő lettem, mint egy vén ember.

Szégyellem magamat.

Örvény.

Írta: Andrejev Leonid.

Andrejev, az orosz irodalom legújabb genieje. Novellája az «Örvény» odahaza oly nagy esemény volt, mint nálunk egy váratlan kormányváltás. Legelsőnek Gorkij üdvözölte Andrejevet és Tolstoj leánya Tatjana támadta. Az eredmény az, hogy Andrejev egy elbeszéléssel egyszerre az orosz irodalom legjobbjai közé emelkedett. — Az elbeszélés művészetének megújulása és friss ereje Oroszország felől igérkezik: ezért adjuk azon frissiben az új eseményt.

I.

Már végét járta a nap és ők ketten még egyre mentek tovább, beszélgettek és nem törődtek sem az idővel, sem az úttal. Előttük a halmon soványka gyep sötétlett, a fák galyain át a vörösen izzó nap letünő karimája égett, szinte meggyúladt tőle a levegő s átalakult tüzes aranyporrá. Oly közel volt s oly haragos volt a színe; köröskörül mintha minden eltűnt volna, hogy ő egymagában maradjon s megfesse egyenletesen az utat. A szem belefájdúlt e fénybe, ők visszafordultak hát és előttük egyszerre kialudt minden s nyugodt, tiszta, kicsiny és határozott formát kapott. Valahol messze, egy versztnyire, vagy még odább, a rózsás naplemente búcsúzott egy magas fenyő sudarától, mely égni látszott a zöld szín között, akár a gyertya sötét szobában; bíbor lepte el az utat előttük, melyen most minden kő hosszú, fekete árnyékot vetett; aranyosveres aureola övezte a leány haját s napsugarak tűzdeltek keresztül-kasul. Egy vékonyka hajsza elvált a többtől és repdesett, hullámozott a levegőben, mint egy aranyfonál.

És az, hogy előttük bealkonyodott, nem szakította meg és nem is befolyásolta beszélgetésüket. Éppen olyan tiszta, bensőséges és halk maradt az, úgy csörgedezett, mint egy nyugalmas patak és mind csak egyről szólt: a halhatatlan szerelem erejéről és szépségéről. Mindketten igen fiatalok voltak: a leány tizenhétéves, Nyemoveczky négy évvel több és

mindketten iskolai ruhát viseltek: a leány szerény, fahéjszín gimnázista ruhát, a fiú a technológusok szép egyenruháját. És amilyen a beszédjük, éppen olyan fiatal, szép és tiszta volt minden rajtuk; formás, hajlékony a termetük, amit még a szellő is hajlogathatott, természetes nyugalmas a járásuk; üde a hangjuk: még a legegyszerűbb szóban is csengett valami gondos gyengédség, mint ahogy csobog a forrás csendes tavaszi éjeken, amikor még nem olvadt el minden hó a fekete földről.

Így mentek és arra fordultak, amerre fordúlt az ismeretlen út és a két hosszú árnyék egyre fogyott, keskenyedett, a fejek táján összeolvadt, amint hol külön-külön mozgott előre, hol oldalról is összeforrt egyetlen keskeny, hosszú sávba, mint a topolyafa árnyéka. De ők nem látták az árnyéket és beszéltek s beszélgetvén a fiú le nem vette szemét a leány gyönyörű arcáról, amelyen a rózsás naplemente ott hagyott egy kicsinyt gyenge pírjából; a leány meg lefelé nézett, az ösvényre, ellököste napernyője hegyével a kavicsokat s figyelte, amint a sötét ruha alól kibújt hol az egyik, hol a másik kis cipellő csinos hegye.

Az utat árok vágta át, partja beomlott, poros volt a sok átjárástól és ők egy pillanatra megálltak. Zinocska felemelte fejét, körüljártatta ködös tekintetét a tájékon és megkérdezte:

— Tudja hol vagyunk? Én itt soha nem voltam még.

A fiú hanyagúl körülnézett:

— Igen, tudom. Amott, a bucka mögött, van a város. Adja ide a kezét, majd segítek.

A fiú kinyújtotta kezét, azt a dologtalan, keskeny, asszonyosan fehér kezét. Zinocska jókedvű lett, szerette volna átugrani az árkot, szeretett volna elfutni és kiáltozni «Érjen utól!» — de visszatartotta magát s kecsesen, komoly előkelőséggel hajtotta oldalt fejét s kissé félősen nyújtotta kezét, mely még gyenge és puha volt, mint a gyermekeké. És a fiú szerette volna megszorítani, úgy hogy fájjon, ezt a reszkető kezecskét, de ő is visszatartotta magát és félig előre hajolva, alázatosan fogta meg s szerényen elfordult, amikor az átlépő lányka lábai kibújtak a ruha alól.

És ismét mentek és beszélgettek, de fejük belekábúlt abba az érzésbe, amit a kezek pillanatnyi érintkezése okozott. A lány még érezte a száraz forróságot, mely a fiú tenyeréből és erős ujjából áradt; kellemes érzés volt ez, de egy kissé szégyenkezett tőle; a fiú pedig érezte simulékony lágyságát a parányi kezeknek és látta még a lábak feketéllő szilhuettjét, meg a kis cipőcskéket, melyek kedvesen és gyengéden borították be. És volt valami éles, nyugtalanító abban az észrevétlen

káprázatban, amely a fehér szoknyácskák keskeny sávjait varázsolta elé s a formás lábakat ; de öntudatlanul is, erős akarattal elfojtotta magában mindeme nyugtalanságot. És ekkor felvidúlt, szíve hatalmas, széles szárnyalással szabadult fel e varázs alól, szeretett volna énekelni, kezeit szerette volna az ég felé kinyújtani s kiáltozni : «Fusson, majd kergetem!» — az erdők és dörgő vízuhatagok között élők kezdetleges szerelmének ez egyszerű formuláját.

És mind eme nagy vágyakozástól, hogy kiáltozhasson, kibuggyantak a könnyei.

A hosszú, összefolyó árnyékok eltűntek és csak az út szürke, hideg pora maradt meg, de ők ezt nem vették észre és beszélgettek. Mindaketten sok jó könyvet olvastak már és mindama szellemalakok, amelyek szerettek, szenvedtek és elpusztultak a tiszta szerelemért, megelevenedtek látó szemeik előtt. Emlékezetükben feltámadtak isten tudja mikor olvasott versek töredékei, a zengő harmóniába és édes borongásba fojtott szerelmek.

— Nem emlékszik, ki írta ezt? — kérdezte Nyemoveczky, elgondolkozva : «... s velem van újra az, akit imádok, — kiért szenvedtem szótlánul — s akit szerettem bánatommal, szívem minden csepp vérével...»

— Nem, — felelt Zinocska és elgondolkozva ismételte : — «bánatommal, szívem minden csepp vérével» ...

— Szívem minden csepp vérével, — akaratlanul is felelte, visszhangozva az utolsó szókat Nyemoveczky.

— És újra emlékeikbe merültek. Emlékeztek tiszta szűzekről, mint a liliumok, akik setét zárdaruháról álmadoztak s akik egyedül gyötrődtek a park fái közt, elmerengtek a lugasban s boldogok voltak a maguk boldogtalanságában ; emlékeztek férfiakról, akik büszkék, erősek voltak, de szenvedtek és megalázkodtak a szerelmükért, asszonyuk kegyéért. Szomorú alakok voltak ezek a felmerülő szellemek, de szomorúságukban csak ragyogóbbnak és tisztábbnak tünt fel a szerelem. Rengeteg, mint az egész világ, ragyogó, mint a nap : isteni szépségben nőtt meg szemeik előtt így az, amelynél semmi lehetségesebb és semmi szebb nem adatott embernek.

— Meg tudna-e maga halni azért, akit szeret? — kérdezte Zinocska, s kis gyermekded kezeire szegezte pillantását.

— Igen, meg tudnék — felelte határozottan Nyemoveczky, nyíltan és egyenesen szemébe tekintvén a leánynak. — És maga?

(Befejező közlemény a jövő számunkban.)

Régi nagy színészekről.

Elbeszéli: Ujházy Ede.

V. Tóth József.

Le a kalappal, színész-kollégák; a legkeményebb, legerősebb, legszínesebb színésztől beszélek, akinek még a nevét sem igen hallották, pedig korának ő volt a legnagyobbja. Olyan igazi bronz-ember volt, élő szobor. Semmi reklám; nem hajhászta az efemer sikert, minden alakítása igaz, becsületes, emberi volt: élt.

Aki látta Harpagon-ját, még most is a fülében cseňghet, amint hollókárogáshoz hasonlóan rikácsolja: «Hozomány nélkül!» (Milyen kár, hogy akkor még nem volt fonográf, most is élvezhetnők.)

Az úgynevezett intrikus szerepeket oly megdöbbentő erővel és igazsággal játszotta, hogy Debrecenben a házigazdája, aki a legjobb szívű embernek tartotta őt, egyszer elment a színházba, hogy lássa az ő kedves lakóját a szinpadon. A «Haramiák»-at adták; ő Moor Ferencet játszotta, a kőszívű fiút, és pedig annyi igazsággal és kegyetlenséggel, hogy este, mikor be akart menni lakására, az ajtaját zárva találta; az ablakon szólt ki a gazdája: «Ide ugyan többé be nem teszed a lábod, — gyilkos; a holmid ott van az istállóban, mehetsz, ahová akarsz, gazember!» És el kellett mennie, éjnek idején, egy szállóba, aludni.

Egy ízben már mint nemzeti színházi tag vendégszerepelt, ugyancsak Debrecenben. A «Sírkőfaragó» című romantikus színműben játszta az apát, akinek, mikor néhány évig tartó tengeri útjából hazatér, egy sírkőről szóló számlából kell megtudnia, hogy távollétében meghalt egy kisgyermek, aki az ő nevét viselte. — A számlát egy statiszt-

tával küldte be a rendező, de ez elfogultságában kint felejtette a kérdéses számlát; egyszerűen beállított, s rámeredt Tóth Józsefre. Ez halkán kéri tőle a számlát; a fiú csak néz, ötöl-hatol.

— A számlát! — súgja neki újra Tóth József.

— Nem olyan sürgős az, Tóth úr, — hangzik a felelet, — ráér az holnap is!

— A számlát, a nélkül nem mehet tovább a darab, nem érti?

— Hát, — kilenc forint harminc pengő krajcár, — feleli a jámbor kereskedősegéd; mert a statiszta az volt; akkor nap vásárolt náluk Tóth József egy csomó zsebkendőt. — A függönyt le kellett eresztetni.

Tragikus szerepeiben idegrázó volt. Claudius királyt, azt hiszem, senki a világon nem játszta úgy, mint ő. Egy ízben egy előkelő angol vadásztársaság volt Károlyi gróf vendége. Tóth Józsefet látták a «Velencei kalmár»-ban és még az este lementek hozzá a színpadra gratulálni és meghívták, hogy Londonban lépjen fel e szerepben, legyen az ő vendégük, s a honoráriumot ők garantálják. Fájdalom, nem mehetett el és így nem szerezhette meg a nagy dicsőséget a magyar színészetnek.

Mint vígjátéki színésznek majdnem nagyobb sikerei voltak, mint mikor tragikus szerepeit játszotta. Magyar alakjai pedig egyedül álltak. Rikolti «A szekrény rejtelméi»-ben, a «Londoni arszlánok»-ban Meddl ügyvéd alakjai: hogarthi figurák.

Utolsó vendégszereplése halála előtt Kolozsvárt volt. Én voltam a szerencsés halandó, akinél lakott, — nem cseréltem volna akkor a császárral!

Hát még hogy vele játszhattam! A «Tartuffe mintaképe» című darabban nekem osztotta Molière szerepét, és abban a jelenetben, mikor ő mint Lamoignon és én mint Molière, az ellenkező oldalon egyszerre jelentünk meg, én a szerző rendelkezése szerint egészen az ő maszkjában, a

közönség tapsviharban tört ki; ekkor ő hozzám lépett és súgva mondta:

«Magából pesti színész lesz.»

Ez volt életem legboldogabb perce!

Bár kolozsvári tartózkodása dicsőségteljes volt, nem volt egészen kellemes; az erős levegő rossz hatással volt végzetes torokbajára, de meg egy prókátor lefoglalta a fölépti díjait. Utolsó levelében, amelyet hozzám intézett, meg is emlékezik róla: «Üdvözölje ön nevemben — így írta — minden jóakarómat sokszorosan, az egy T... ügyvédet kivéven; ördög vigye a komisz prókátorját!»

A kolozsvári színház már 1868-ban olyan állapotban volt, hogy a szinpadon lévő víz a pohárban — egyszerűen megfagyott. Amint hazajött, szóba került a színház s erről levelében következőket írja nekem: «Radnótfáy sokat beszélt nekem Kolozsvárról; nagyon igéri, hogy a színházért valamit tenni fog. Pedig ő szavának ura is szokott lenni.» Azóta 35 év telt el, de még most is olyan a színház, amilyen volt.

Ha élne, mi volna ő most? — színészkirály!

Hiszen vele történt meg az a példátlan eset, hogy egy egész jelenetet meg kellett ismételnie Rákosi Jenő «Aesopus»-ában, addig tombolt a közönség!

Nem sokra becsülöm az utánzókat. Művészeknek sem tartom, de ha volna színész, aki Tóth Józsefet utánozni tudná, nagyon tudnám szeretni! Őt imádtam!

Egan hagyatéka.

Kár volna a szegény Egan Ede komor végzetét kalandos legendába szőni, mikor halálának természetes magyarázata kézen kinálkozik. A nyomorúság földjére ment, oda ahol az emberben minden nemesebb szándék fölébred, hogy segítsen a Kárpátalja szájalmas teremtésein. Egan Edében egész a hősiességig lobogott föl ez a szándék. De erős tévedései voltak, mindjárt a kiindulása pillanatában. És a ragyogástól nem látott. Nem látta, hogy a szegénységben egyforma ott mindenki; a kazárnak csak a szakála hosszabb, de a takarója ép olyan kurta.

Alig néhány esztendő múlt el Egan halála óta és minden küzdelmének eredinénye elveszett. A Kárpátalján nagyobb az ínség, mint valaha, és Kazy, az Egan utódja, messzelátó tervek helyett kénytelen alamizsna-osztogatónak beállani. Ha gyümölcs-csemetéket osztogat a népnek, hogy esztendők múlva gyümölcsözzék a védett lankásokon, a nép eladja krajcárjával, hogy legyen holnapra málékenyere. Mit ért, hogy Egan Ede rettentő küzdelmekkel helyreállította a paraszt-gazdaságokat? Jött a fagyos északi szél és megölt mindent. Három év óta nincs krumpli- és málé-termés a Kárpátalján. A fejlesztő-akció átváltozott ínség-akcióvá és a kivándorlás hatványozott mértékben folyik. Csak az marad itthon, akinek vándorbotra sem telik.

... Egan Ede követ hengergetett a hegyre, aztán egy borzasztó pillanatban, mikor látta munkája hiábavalóságát, alája feküdt.

A «Jövendő» megbízásából fölkerestem Ugocsa és Máramaros vármegyét, ahol a legnagyobb ínség pusztít. Két nemeslelkű úriember segített munkámban: Farkasházy Fischer Vilmos, a kormány ipari megbízottja és Pilisy Sándor, az iparfejlesztő bizottság titkára.

Épen országos vásár volt Nagyszőlősen és a hegyekből végtelen sorban áradt be a ruthénség. Csupa fonnyadt arcú, töpörödött aggastyánok és málázó szemű, szép ruthén gyermekek. Ott az emberéletnek csak e két szélsősége van meg; a gyermek egyenest aggastyánná roskad. Mindenki a szarvasmarháját hajtotta be. Nyomoruságos, elkorcsosodott, törpe ökrök és tehének, mintha egy Liliputi-országból kerültek volna ide.

— Ezeket a végső szükség hajtja ide, — mondta a kísérem. — A parasztnak elfogyott a máléja és egyetlen igavonóján ad túl, hogy pénzt kapjon... Ah, nézze csak!

Egy orosz, aki valahonnan Rákócról jött be a vásárra, szájtátva állott egy kenyeres-kofa előtt. Nagy lelkiharc dúlhott benne, de aztán elszánta magát. Két krajcárért megvásárolt egy kis fehér cipót, megcsodálta, megtapogatta és bátortalanul belévágott a bicskájával. Egy szeletet lenyesett belőle, gondosan odatette a málékenyerére és apró darabkáiban eszegette a máléhoz.

— Az alföldön a lacipecsenyét eszik így! És ez még gazdag, mert legalább máléja van . . . Nincs ennek a népnek más barátja, csak a malária, amely végig pusztít bennök.

Aztán dúsan megrakott szekerek jöttek. Egyikben takaros kosármunkák, a másodikban agyagedények, a harmadikban szőnyegek, gubák. Kisérőmnek fölragyogott a szeme és büszkén mondta:

— Íme ezek a mi kreatúráink!

Az egész Kárpátalja gazdag az őstermékekben. Márgája, érce, ősrengetegei önkényt kínálkoznak az ipari földolgozásra. És a nép mégis éhen pusztul rajta. Márgáját elviszik Pécsre, fáját leusztatják és messzeföldön dolgozzák föl.

Néhány esztendő óta folyik itt a kormány szubvenciójával az ipar fejlesztése és máris nagyszerű eredményeket láttam. Három ágát művelik itt a háziiparnak: a faipart, agyagipart és szövőipart.

Nagyszöllősön és Huszton állított föl a kormány agyagműhelyt, ahol ingyen megtanulhatja a nép az edény- és kályhákészítést. A dolog nem ment könnyen. Mikor Farkasházy, aki egyszermind geniális és lelkes vándortanító Gödeházán, templom után kihirdette a népnek, hogy aki akar, rövidesen jó kenyérkereső foglalkozáshoz juthat, mind bizalmatlanul bújtak össze.

— Nem jó lesz a! . . . Valami új adó van ebben!

Most, két év múlva a két műhely kicsi és Farkasházy kénytelen egyre-másra visszautasítani a jelentkezőket, mert hiába, a kormány csak szándékában volt nemeslelkű, de annyi pénzt sem áldoz rá, mint amennyibe két átlagos tehetségű festőnövendék kerül neki évente.

A műhelyben javában folyt a munka, amikor beléptem. Kérges kezű, rongyos ruhájú munkások ültek a korong előtt. Egyet, aki vékony szál ecsettel finom virágokat füstött a kész edényre, megkérdeztem:

— Mióta dolgozik itt?

— Két hónap óta, de már egy hónap múlva visszamegyek a falumba.

— És látja-e hasznát, hogy itt van?

— Látom bizony! Odahaza magam fogok ilyeneket csinálni és megtanítom rá az egész családomat.

Egész falvak az agyagföldek mentén eltanúlják ezt a mesterséget. Az öregebbje már szégyelli a tanulást, de az új nemzedék már iparos-nemzedék lesz és ami a fő, magyarul beszél mind, mert a műhelyekben ott függ az intő-tábla: «Oroszul beszélni büntetés terhe alatt tilos!»

Késő délután érkeztünk Vörösmartra, hogy megnézzük a kosárfonók egyik telepét. Apró falu a Hark-hegy tövében. A Tisza völgye messze a máramarosi havasokig nyúlik itt és a hegycsúcsokról várromok sötétlenek: Rákóczy végvárai.

Domboldalon, dűledező kunyhó mellett egész csapat gyerek dolgozott serényen. Óriási üstökben főzték a fűzfavesszőt és a gyerekek, olyik hat éves sem volt még ügyes kézzel hántották le és kötötték százanként egy csomóba. A község lelkésze, Demjanovich Viktor szerető gonddal vigyázott mellettök.

— Lássá uram — mondta — ennek a népnek eddigelé semmi keresete sem volt. Most az egész gyereksereg itt dolgozik estéig. Legalább a kenyérre valót megkeresik. Az öregek egy darabig nem akartak dolgozni, de mikor látták, hogy apró gyerekeik is pénzt keresnek, ők is munkába állottak. Ők szedik és fuvarozzák ide a fűzgalyakat.

Bevezetett a műhelybe, ahol a kosarakat fonták. Megszólított egy tíz éves fiút:

— Mióta vagy itt?

— Egy hét óta.

Egy hét óta dolgozott csak és már megcsinált naponta négy-öt kosarat. Annyit keresett vele, mint az apja, ha nap-számba kapált.

— Nagyon szépen halad itt minden. Hej, csak a kormány adna néhány ezer korona forgó tőkét, akkor volna csak tökéletes a boldogság. Ez a kunyhó a műhelyünk, el sem férnek benne. A portékájukat fölraktam az egyházi lakás padlására, de bizony ha kell, még a templom padlását is megtöltöm vele. Miért ne? Az is Isten dicsérete!

Az inség földjén lassan, szegényesen, de csirázik már a fa, amelyen a megélhetés fog gyümölcsözni. Ami eddig történt itt az ipar meghonosítása érdekében, csak kísérletnek nevezhető. Nos, a kísérlet bevált, most a kormány kötelessége, hogy félretéve szűkmarkuságát, az ügyhöz méltó áldozatkészséggel dolgozzék tovább.

N. E.

A kapitány levelei.

Írta: Bársony István.

Gábris Tibor kapitány úr éppen megjött a gyakorlatról s amint lováról leszállott, vesszejével megveregette poros csizmája szárát, azután indult a lakására, hogy átöltözzék.

A zászlóalj legcsinosabb századparancsnoka volt, ha nem is éppen a legfiatalabb. A legközelebbi előléptetéskor várta az aranygallért s mostanában minden háttérbe szorult előtte, ami nem függött össze a katonasággal. Még a nőket is elhanyagolta, ami hallatlan dolog volt az ő életében, holott ezelőtt veszedelme volt a szépnemnek.

Épen ledobni készült átizzadt zubbonyát, amikor a szolgálója jelentette, hogy egy úr van odakint, aki nagyon sürgősen szeretne beszélni vele.

— Ördög vigye az olyan urakat, akik nem hagyják az embert tisztálkodni, gondolta Gábris Tibor. — De fennhangon így szólott: — ha annyira sürgősen keres, ereszd be azt a majmot.

Egy középkorú úri ember lépett be és kissé zavartan állott meg a küszöb mellett. Arca piros-pozsgás volt. Tekintélyes hasacsát eresztett; kopasz fejetetején sűrű izzadáscsöppek gyöngyöztek; — szeméből jóság és félnkség, majdnem alázatosság látszott. Kalapját izgatottan markolászta. Az első pillanatra jómódu kereskedőnek tetszett.

— Nevem Nagy, kezdte, alig tudva megállani a lábán a kapitány szűrő szemének a hatása alatt. Nevem Nagy, ismételte növekvő zavarral. Vállalkozó vagyok. Van házam és családom, — amint tetszik tudni.

— Mit tetszem én tudni? — kérdezte a kapitány meglepetten.

Nagy úr hörgött.

— Bocsánatot kérek, én vagyok az, aki ott lakom a vásártér sarkán, amerre a századdal ki tetszik menni a gyakorlótérre. Én vagyok az a szerencsétlen . . .

Ennél a szónál megakadt, hebegett, irúlt-pirúlt, azután elsápadt.

A kapitány csöndesen ment feléje s gyanakodva nézte. Az a gondolat villant meg agyában, hogy egy elszabadult bolond van előtte. Ebben a hitében csak megerősö-

dött, amikor Nagy úr a legnagyobb izgatottság jelei közt tette össze hirtelen a kezét s fuldokló hangon, könnyes szemekkel kiáltotta:

— Ne tegyen boldogtalanná, kapitány úr! kegyelmezen nekem!...

Gábris kapitány csak a gyakorlótéren volt vasból. Az élet közönséges körülményei közt sokszor adta jelét annak, hogy jó a szíve. Most is elfogta a szájalom s majdnem gyöngéden mondta:

— Mi baja, barátom? Térjen magához. Beszéljen. Hátha segíthetek...

— Segíthet, segíthet! — vágott közbe Nagy mohón s boldog reménykedéssel. — Lássá, kapitány úr, — folytatta, — én tudom, hogy igazság szerint párbajra kellene önt hívnom, meg kellene önt ölnöm. De mikor nem értek az ilyesmihez! Soha semmiféle fegyver sem volt a kezemben. Családapa vagyok; két remek gyermek apja. Sok kötelesség hárul rám. Mi lenne szegény árváimból?...

Zokogni kezdett, s nagy, húsos kezeibe temette arcát.

— Ez csakugyan futó bolond! döntötte el a kapitány magában, s annál szelídebb akart hozzá lenni.

— Jó-jó, de hát beszéljen nyiltabban, — mit kíván.

— Kapitány úr, kérem, — esdekelt Nagy, — hagyjon fel azzal az én végromlásomat okozó levélküldözgetéssel. Lássá, a feleségem jó asszony, hű asszony, egykönnyen nem félttem; de az ön levelei mégis megzavarhatnák a fejét. S akkor az én családi békém és boldogságom fel volna dülva mindörökre. Ezt nem érdemelném. Becsületes családapa vagyok, kapitány úr!... S habár egyetlen egyszer közel voltam is hozzá, hogy megbotoljam és más nőhöz közeledjem: mégis egyedül csak a nőmet szerettem mindenkoron. Ez az egyetlen botlás is inkább csak elvi volt. És szörnyű bűnhődés volna, ha emiatt el kellene veszítenem imádott nőmet, aki boszúból — mert csakis abból — az ön karjai közé dobná magát.

A kapitány orrlyuka tágulni kezdett, ami azt jelentette, hogy megelégette a komédiát s most már a harag indulata támad benne.

Semmit sem értett az egész összevisszaságból. Soha életében nem hallott Nagyékról, annál kevésbé irogatott titkos és veszedelmes leveleket a Nagy feleségének.

— Utoljára még bolondot úz valaki belőlem, — gondolta, s ez a lehetőség úgy felbőszítette, hogy majdnem nekiment a könyörgő, siránkozó vállalkozónak.

Szerencsére az utolsó pillanatban minden önuralmával megfékezte magát. Nyugodt maradt. Így tudhatom meg legjobban, hogy miféle dologba kevertek bele, mormolta, a szavakat elnyelve. És kiegészítette: — ime magam is kíváncsi vagyok; pedig ha ezt a fajankót megijesztettem, akkor el is riasztom egyszer mind a teljes nyíltságtól.

— Eszerint a felesége azt állítja, hogy én leveleztem vele? — kérdezte, higgadtságot erőltetve.

— Ó nem, kapitány úr, önök nem leveleztek: csak ön volt az, aki a feleségemnek írogatott. A feleségem nem olyan asszony, aki válaszolna az ilyesmikre.

— Nagyon derék! És tudja ön, hogy én miket írtam? Láta azokat a leveleket?

— Hogyne tudnám! Hogyne láttam volna! A feleségem mindet megmutatta. Lásd, — mondta, — a zászlóalj legszebb tisztje — bocsánat, így mondta, — igen, a legszebb tisztje bolondul utánam s te más nővel törődöl? Borzasztó boszút állhatok rajtad, amikor akarom!

Gábris sejteni kezdett valamit, amitől mindjárt oszlott némileg az indulatossága. Ime, itt van előtte egy bárgyú ember, akit a felesége az orránál fogva vezet s kitalált dolgokkal holtra rémít. Valamicskét még hízelgett is a hiúságának, hogy éppen őt választotta ki a menyecske arra, hogy mint a legfélelmeesebb nőhódítót szerepeltesse ravaszkodásában. Már nem akarta agyonütni Nagyt; sőt csiklandozta az a vágy, hogy beelásson az egész asszonyi hamisságba.

— Mondja csak Nagy úr, csinos a maga felesége? — kérdezte kissé önzően, azzal a kételkedéssel, hogy vajjon csakugyan érdemes-e ez a hóbotos dolog arra, hogy vele időt töltsön.

Nagy Nagyt nézett.

— Persze, hogy csinos; hiszen a kapitány úr tudja, minek kérdi?

A kapitány a homlokára csapott. Csak most jutott eszébe, hogy úgy kell viselkednie, mintha ösmerné Nagynét. (Különbén hogy és miért írkált volna neki.)

— Igaza van; de én azt akartam tudni, hogy magának mi a véleménye, — válaszolt majdnem jókedvűen.

— Az én véleményem csak a legjobb lehet, — mondta büszkén. — Bájos, édes, fiatal nő a feleségem és én élni sem tudnék nélküle.

A kapitány megcsóválta a fejét. Láthatóan töprengett. Az ember ott állt előtte, ismét aggodalmas és esdeklő arccal, mint a ki tudja, hogy most dől el a sorsa.

— Jól van, Nagy úr, — szólt végre a kapitány, — miattam nem lesz többé oka a búsulásra, ezt megígérem. De egy utolsó — első és utolsó — (ezt nyomatékkal mondta) találkozást kötök ki ő nagyságával, még pedig négyszem közt.

A boldogtalan elsápadt. Tekintete üvegesen meredt a kapitányra. Gábris Tibor csaknem elnevette magát.

— Nono, ne gondoljon rosszra, — vigasztalta a szegény vállalkozót. — Az ön házában akarok ő nagyságával beszélgetni, s ön is ott lehet a közelben. Természetesen nem úgy, hogy alkalmatlan legyen. A leveleimet akarom visszakapni.

— Ehhez joga van, — vélekedett Nagy, megkönnyebülve, de azt hozzátette:

— Ámbár el is küldhetnök a leveleket.

— Uram!

Ezt oly hangon kiáltotta a kapitány, mintha a csatatéren a megszorult ellenségtől követelné: «add meg magadat!»

A vállalkozó megrezzent s meghajolt.

— Mikor tetszik jönni? — kérdezte alázatosan.

— Most rögtön. Önnel megyek.

Öt perc alatt átöltözködött s indultak Nagynéhoz.

A férj kint maradt a kis virágos kertben, ahogy a kapitánynyal utközben megegyezett volt.

Gábris Tibor bekopogtatott a menyecskéhez.

Egy kis sovány, vörösés szőke, borzas asszonyka jött eléje. Élénk, csillogó ravasz szeme volt rajta a legszebb. A többi «bája» mind nagyon igénytelen vala.

Amint a kapitányt meglátta, felsikoltott.

— Úgy látszik asszonyom, sejtí, mi járatban vagyok, — mondta a kapitány, a nő szépségét illető csalódásából gyorsan ocsudva fel. — Szerelmes leveleimet kérem vissza.

Nagyné pipacspiros lett. Majd elsülyedt.

— Tehát tudja? — kérdezte ijedten, remegve. Azután ő is összetette a kezét, mint az imént a férje. — Megvallom, nem volt szép tőlem, kapitány úr, — szólott, — de nagy ijedtségemben cselekedtem. Nem hittem volna, hogy az uram arra vetemedik, hogy önt felkeresse. Más senkisé tudott a dologról. Bocsásson meg!

— Egy föltétel alatt, — mondta a kapitány.

Nagyné félénken leste a szavait.

— Ha megmutatja a — leveleimet.

— Ó kapitány úr! — riadozott az asszony s megint összetette a kezét. — Ne kívánja... csak ezt az egyet ne!...

— Már pedig éppen ezt az egyetlen egyet nem engedhetem el, — szólta a kapitány tréfásan, de konokul. — Tudni akarom, miket írtam önnek.

Az asszony gyors elhatározással a zsebébe nyult s egy levélkét vett ki. Odanyújtotta a kapitánynak, azután szégyenkezve takarta el az arcát.

Gábris átfutotta a gyűrött papirost, amely lángoló szavakkal magasztalta ennek a csunya asszonykának a szépségeit. Amint az előtte álló asszonyra nézett, észrevette, hogy szeme elé tartott ujjai közül könny szivárog ki. Megsajnálta.

— Ne szomorkodjék, mondta, igazán megbocsátok.

Nagyné megragadta a kezét:

— Köszönöm kapitány úr, ön nemesszívü, nagylelkü férfiu. Ön meg tudja érteni, mily rettenetes, ha egy szegény asszony attól retteg, hogy elveszti az urát, hogy az életpárját elhódítják tőle. Ezt akartam megakadályozni, kikerülni.

A kapitányban megmozdult a jó szív. Megszorította a csuf nőcske kezét.

— Isten áldja meg, asszonyom, — bucsuzott. — Felejtsük el ezt a bohóságot, mind a ketten. A férjét megnyugtatom. Legyenek boldogok.

A kis virágos kertben a férj már a türelmetlenségtől reszketve várta.

— Nos?

— Minden rendben van, Nagy úr. A neje angyal, akit meg kell becsülnie. Isten önnel.

Nagy az izgatottságtól kiszáradt gégével rohant a feleségéhez. Az asszony még lángolt az imént lefolyt jelenet izgalmától. Amint az urát meglátta, kiegyenesedett. Páthosszal kezdett szónokolni:

— Ha egy perccel előbb toppantál volna be, itt találtad volna a kapitányt a lábam előtt. Könyörgött, hogy hagyjalak el téged ő érette. És lásd, én elutasítottam. Mindörökre! Majd meglátom, mi lesz a jutalmam.

A férj szívdobogva ölelte meg a kis csunya asszonyt és szerelmesen, szenvedélyesen szorongatta magához.

Nagy érzései közben eszébe jutott az az ígéret, amit Gábris is tett neki s amit lám, megszegett. Mert hisz mégis el akarta csábítani ezt a hűséges teremtet.

Felemelte az öklét s megfenyegette a levegőt.

— A kapitány gazember! — mondta, mély meggyőződéssel.

Egy kereskedő naplója.

Edison trónvesztése. — A megbékélt agráriusok. — A börze Alagon. — Tisztelóm: az ajtónálló. — Kossuth-vita a kamarában. — Két kép. — A társadalom héroszai. — A kongregációk piaca. — A kék tinta.

Egyszerűen leveszem a kagylót. Most telefonálhatnak a kíváncsiak, amíg kedvük tartja. Nem megyek a börzére. És nem felelek. Ha Edison maga hívna is, neki sem felelek. Végre is elúnja az ember. Hogy a börze fantáziája abban merítse ki minden leleményességét, minek nevezze az örökös baj okát, kész szomorúság nekem, aki tartottam valamit e szemes gép invenciója felől. Egyszer a magyar obstrukció, egyszer a berlini lagymatagság, máskor az angol konzolok árhanyatlása, majd az amerikai válság: — de az eredmény ugyanegy: a kész reménytelenség, csupa vérező ember. Nem kell külön név a gyerekek: meg vagyunk löve. Eddig van. Próbálgatjuk kicsi szárnyainkat és lepottyanunk. Hogy nagyot nem esünk, csak onnan van, mert a szárnyaink próbából se visznek magasra. Hát nem megyek a börzére. Minek? Már az agráriusok se haragszanak ránk. Oly szánandóan szegények vagyunk, hogy attól tartok, végérvényesen pacifikáltuk őket. Ettől félttem én. És visszasirom az izgalmas esztendőket, a kilencvenes évek első felének nagy-szerű csatáit, az óriás ütközéseket, a lángoló szenvedélyeket, amelyekben áramlatok, rendszerek és világnézletek ütköztek. Sohase kívántam, hogy igazunk legyen. Amíg ostromolnak bennünket, addig vagyunk erősek. A minap is megfog az ajtónálló (— tisztelóm —), hogy ne dobjam el a szivaromat, amint a nagy terembe lépek, mert a füst nincs terhére senkinek. Csakugyan, magam jártam egyedül és három cigány, zurnaliszták, akiket a tisztük déltájt ide parancsolt. Meg is írták: a tőzsde csöndes. No, ez igaz. Hát nem pályázom az érdekességekre: engem se látnak többet a börzén. Van ugyan néhány függő üzleti dolgom, de majd elvégzem — Alagon. Ott biztosabban megtalálom a partnereimet. A parket, az semmi: — a homok, mi másképpen hangzik. Kétségtelenül, a lóverseny, a lótartás dolgában a demokrácia. Aki járja a pályát, mindenkinek van egy-egy

lova. Hozzá milyen! Bizony isten, hogy csupa rossz kedvből tréfálkozom. Eláruljam-e hogy valami reményféle van bennem. Elúnják a tolakodásomat a gyepen és a nálunk tiszteletesebb elemek, hogy maguk közt lehessenek, ellepik majd a bőrzét. Bár már látnám! Én toleráns ember vagyok. És nem nézem, a lendület, honnan, kitől való, csak legyen. Ha lesz dolog, majd visszakerülök én is. Minősítést, remélem, csak nem kérnek. Ha kérnek is, becsempész engem régi jogon az ajtónálló, aki remélem, még tisztelóm.

Azt szeretem, hogy a friss márciusi szellő parázs Kossuth-vitát sodort a kereskedelmi kamara üléstermébe. Persze, nem vagyok rá illetékes, mert valamennyi hazafias lángot megvették mások örök áron. De mégis így titokban, teszem, amikor naplót írok, sovíniszta vagyok. Megegett pusztá véletlenből, hogy a kamaránkban a Kossuth Lajos halála fordulóján dolgozott komoly ülésen valamelyik szakosztály. Ebből lett a csata. Az okos Lánczy Leó elkapta a kérdést és azt felelte rá: kérem, a munkátlanság nem ünnep és senki olyan példát a munka megbecsülésére nem adott, mint Kossuth Lajos. Szent igaz. És nem kívánatos, hogy minden kegyeletünk valamiféle címen biztos tétlenségbe fulladjon. Eszembe jut, hogy Tisza Kálmán volt az első (és szorongattatása napjain tette éppen, sőt egy véres katonai vita közepén, gyilkos csatakiáltások hangjainál), aki március 15-ikén szüneteltette a parlamentet. Azt mondták akkor: ni, az öreg Tisza feltette a kokárdát! Én már akkor is azt gondoltam, mi másképpen csinálnánk ezt Párisban, ahol a nemzeti ünnepeket nem kell szünetelések csöndjébe fojtani. Most is azt tartom, március 15-ike szebb volna, ha nagy és fényes napján díszbe öltözködnék a törvényhozás, közös gyűlésre csöngetődnék össze és szép, messzehangzó baritonján dicsérné a dicsőségét: — Apponyi Albert. Persze, én csak egyszerű kereskedő vagyok, béna eszű az ilyen nagy dolgokban. A kamarát pedig engedném dolgozni, akár március 15-én, akár Kossuth Lajos halála évfordulóján is. A kegyeletsértő semmittevést bizvást átengedném az Akadémiának. Az abban tekintély. Remélem különben, jövő esztendőre meglesz Kossuth Lajos képe a dísztermünkben. Mellette a

gróf Széchenyi Istváné. Természetesen Lengyel Zoltán nem hiszi, hogy jól összeférjenek ketten. Meg kell nyugtatnom. Különben, hogy mindez emésztő politikai kérdések felszínre kerültek, nekem kész haszon. Ha nagyra dagad bennem a politikai becsvágy, lohasztani megyek a kamarába. Közünk maradjon, eddig úgy is sztrájkoltam kissé!

Csak azt szeretném tudni, mikor virradnak már ránk jobb napok. Csak egy csipetnyi vállalkozás volna már, mindjárt kivirágzanék minden. Nekem most tisztára az a dolgom, hogy a mások bajain szemlélődjem. Kis disszertációmra gyönyörűen kínálkoznak a tisztviselők. Nem a magántisztviselők. Az állami tisztviselők. A magyar társadalom héroszai. Mert azok. Engem is ért egy és más megpróbáltatás. No, az osztályt, a melyhez tartozom, rengeteg. De olyan mostoha gyermeke a mi államrendünknek, mint e rend fentartója, a hivatalnoki kar, nincs. Pedig kitünő, nemes, önfeláldozó, szerény, munkás, derék elem. Most a már gyakran felhánytorgatott nagy budgetfeleslegekből lehull a számukra néhány morzsa. Szeretnék asztalaikra gyűjteni. Nem! Lengyel Zoltánnak az a nézete, még várhatnak. Most, hogy a kincstár tágabbra nyitotta nekik a szívét, az ellenzék utját állja sok ezer existencia jobb sorsának. Ez bizonyára politika. De hogy rend-e, jó-e, más kérdés. Dicsérem az eszemet, hogy nem lettem Magyarországon államhivatalnok. Az ilyen magamfajta kereskedőnek Magyarországon mostanság semmi keresete nincs. De ez legalább — biztos.

A folytonos panaszkodásaimban különben, hogy nincs forgalom, nincs lendület, nincs vállalkozás, meg is állhatnék. Vannak telekvásárlások, birtokcserék, tőkebefektetések, járadéküzletek és magvetések. Nem kereskedők végzik, nem is telekspekulánsok, vagy gazdák, vagy nagytőkések: csak istenfélő papemberek és jámbor nénikék, a Franciaországból kiimádkozott kongregációk. Úgy megfészkelődtek itt, hogy gyönyörű. A szociáldemokraták elég udvariasak, hogy meglátták és köszöntötték őket. A szabadelvűségnek kis ibolyái is alig mernek kibújni a föld alól, a feketesereg letapossa őket. Vannak iskolái is, bennük sok buzgó tanító. És a tanítás, hogy csunya szín a háromszín, jaj be rút a vöröszín. A fekete meg szép. Én már csak kék tintával irok.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

5.

— Hát könyvborítékokat tudnál-e csinálni? Teszem föl ilyet?

Egy könyvet vett le az asztról és rábökött a mutató ujjával.

— Ilyen virágot, a jobb sarokba. Körül pedig ilyen leveleket. De ezeknek pontosnak kell ám lenni, mert erről clichét csinálnak. Tudnál te?

— Hogyne! — mondtam én lelkesedve, s menten nekiültem, hogy bizonyágát adjam tehetségemnek. Egy lyrát rajzoltam, körül csupa szívvel. A bácsi nagyon meg volt elégedve.

— No hát velem jössz. Néha kell nekem ilyesmi, akkor legalább nem kell rajzolóhoz menni. Kapsz nálam kosztot, kvártélyt. Úgy léssz, mint itthon. A néni lesz az anyád, az Irma a testvéred, én meg az apád. Fizetni nem kell érte semmit. Csak ruhát küldjetez neki, a többi az én gondom. Megvolt. Rendben volt.

A bácsi elment a többi rokonokat látogatni. Meghagyta, hogy mire este visszajön, már a holmim készen legyen, mert korán kell lefeküdni. Reggel öt órakor utazunk Budapestre.

Képzelhetez azt a lázas készülődést. A padlásról lehoztak egy régi festett, de mindazonáltal erősen pántozott utazóládát, abba belerakták a fehérneműimet. (Istenem, micsoda egy készlet! Majdnem igazán — egy készlet. Nevetnem kell, ha eszembe jut.) A felsőruháimat csak utólag egészítik ki. A nővérem mondta, hogy két új ruhát kapok még, postán utánam küldik. Könnybe borúlt a szemem az e felett való örömtől és megcsókoltam a nővéremet. Mint egy bolond: futkostam ide-oda egész délután, nagy, lázas örömben, miközben meg is feledkeztem arról, hogy tulajdonképen először hagyom el a szülői házat és sok időre, igen sok időre. Boldog voltam. Ujjongtam. Nem bírtam magammal. Az édesanyám intett, hogy gyakran írjak. Mindent megírjak.

Semmit el ne titkoljak. Szót fogadjak, ne legyek követelő. Gondoljam meg, hogy idegeneknél leszek, akiknek a jóságára rá vagyok utalva. Nehogy magamra haragítsam őket.

Mindent megígértem, mindent megfogadtam, miközben tökéletesen elkészültem a csomagolással.

Este jött a bácsi, Jenővel, az unokatestvéremmel.

— Elmegy? — kérdezte a fiú súgva, hogy egy percre magunkra lehettünk.

— Elmegyek, — mondtam én és valami különös türelmetlenséggel húztam ki kezemet a kezéből.

— Most megcsókolhatnál, — mondta ő, — nem veszi észre senki.

— Eredj, — feleltem csaknem boszusan.

— Nem fogsz elfelejteni? — kérdezte ő. — Irsz nekem levelet?

— Irok, — mondtam és alig vártam, hogy belépjen valaki, mert e percben már olyan messze voltam ettől a fiútól, olyan messze, hogy szinte csodálkoztam azon, hogy az arcát olyan tisztán látom. Az a körülmény, hogy elmegyek hazulról, hogy a fővárosba jutok, hogy együtt leszek egy lánynyal, aki színésziskolába jár, már kiemelt kicsiségemből. Egy perc alatt úgy éreztem, hogy méltatlan hozzám s hogy nevetséges dolog volt ez az egész szerelem.

Megvacsoráztunk, lefeküdtünk, hogy korán elkészüljünk az utazáshoz. Én egész éjszaka nem aludtam, ez természetes. Nyitott szemmel feküdtem az ágyon, jobban mondva a padlóra vetett vackon, mert az ágymat a vendégnek adták át. Mikor a reggeli szürkület belopózott a szobába, kissé fölemeltem a fejem és körülnéztem. Az egyik ágyban az anyámat láttam; fehér főkötős feje nyugodtan pihent a párnán. A két idősebb nővérem egy ágyban aludt. Őket is megnéztem. Mélyen, komolyan aludtak, miután lefekvésük sirtak miattam. A hivatalnok kisasszony a divánon feküdt összehúzódva. Csak az ő arca volt piros, s a szája nyitva. Lehet, hogy álmodott valamiről. (A tudósok azt mondják, mindég álmodunk, amíg csak élünk.) Néztem őket és hirtelen különös melegség szállt meg. Úgy éreztem, mintha soha többé így együtt nem látnám őket. Gondolatban bocsánatot kértem mindegyiktől külön és ha nem szégyeltem volna, felköltöm őket, hogy megmutassam nekik a könyes arcomat.

Négy óra lett. A bácsi fölkel. Én is sietve öltözködni kezdtem. Öt órakor már künn ültünk a harmadosztályú váróteremben. Az anyám és két nagyobbik nővérem

kikisért. Egy részeges külsejű napszámos a vállán hozta ki az egész podgyászomat. Az anyám alkudott vele utólag, míg végre megegyeztek két hatosban.

A vonat berobogott, nem a gyors ugyan, ami ígérve volt nekem, hanem a személyvonat, amelynek egyik harmadosztályú fülkéjében szépen elhelyeztük összes cókmókjainkat. Az én anyám egy egész kövér libamadarat küldött a pesti nagynéninek, csak megkoppasztva, miután a sütéshez idő nem volt.

A vonat füttyölt. Mi az ablakhoz álltunk. Édes anyám és két nővérem ott álltak a váróterem küszöbén és sírtak.

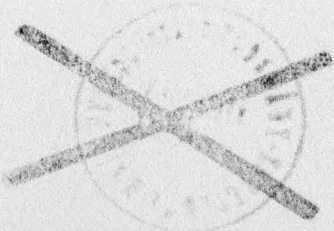
Délelőtt tíz órakor megérkeztünk Budapestre. Egy szép, meleg, napos szeptemberi délelőtt.

HARMADIK ESTE.

Minden, amit eddig elmondtam, nem is tartozik szorosan a történethez, amiről szó lesz. Hiszen az még sokkal később jön. Mégis, tudnia kell, mi voltam, hogy láthassa, milyenné kellett lennem. Aztán meg jól esett, hogy a gyermekkoromról beszélhettem. Lássá, az ember nem mindenkinek mesélhet el ilyen dolgokat. Az emberek nagy része nem érdeklődik az ilyesmi iránt, meg nincs is hozzá érzéke. Nem tudja, mi a keserves, a komikus, a megrázó és szép az ilyen apró, színtelennek látszó történetben. Átsiklik fontos momentumokon, anélkül, hogy észrevenné. A felületes dolgokban pedig épen semmi lényegyet nem talál. Pedig a gyermekkor, akár a szegényes, akár az örömteljes, tele van titkos jelentőségekkel, amiket fel kell keresni, meg kell találni, mert megbujnak igen kicsinyesnek látszó állapotok mögött.

Én nem hiszem, hogy nagy lelki értékek lettek volna bennem tizenhat éves koromig. Megokolatlan nagyravágyás űzött, hajtott ki a szülei házból. Ami bennem a művészet iránt való hajlam volt, az is roppant prózai és köznapi alapon gyökerezett. Valami lenni, hogy ne hasonlíthassak azokhoz, akik között voltam. Valami lenni, hogy jogom legyen másforma élethez, mint aminőt azok éltek, akiket közről, vagy távolról ismertem. Valami lenni, azért, hogy kiváljak sok ember közül, hogy a nevem egy név legyen, ami fölött megállnak emberi gondolatok. Már akármiképen, de ismerjenek, de tudják, hogy vagyok.

Vágyakozásommal, valamely kiváltságos állapot után — a természet, mintha mellém állt volna, mintha igazat adott volna — együtt fejlődött külsőm és szellemem.

Ügyszólván szemlátomást értem, napról-napra. Szép voltam és különösségekkel teljes. Az én szemeim nem voltak beállítva a mindennapi dolgok látására. Alig volt bennem annyi egyszerűség, amennyi kell ahhoz, hogy az ember polgári módon megértse magát embertársaival. Holott nem történt velem azután, hogy eljöttem hazulról, semmi olyan változás, ami egyénileg kiforgatott volna. Sőt, majdnem a régi viszonyok között maradtam, a régi stílusú emberek közt. Ha most visszagondolok arra az időre, igazán nem értem, mért kaptam annyira azon a terven, hogy a könyvkötő-család kebelébe átplántáljam magam. Valószínűleg azt gondoltam, hogy ez is egy lépés előre. De milyen kicsi lépés, éppen csak egy hajszálat léptem keresztül! Ez a hajszál pedig az a különbség volt, ami a kis dunamenti sárfészek s a ragyogó főváros közt van. Egyelőre elhagytam a városomat s már ez is valami. És ott vagyok azok közelében, akikért a nagy paloták, a színházak, a tündéri világítású utcák, a szalonok vannak. Akiket én nem ismerek, de elmehetnek mellettem az utcán, kocsin vagy gyalog és a ruhájuk a ruhámat érheti s a belőle szálló illatot én megérezhetem, beszívhatom. Ezeknek az ismeretlen félisteneknek a képzelt közelléte izgatott, forróvá szította képzelődésemet. Az ő nyelvükön szerettem volna beszélni, az ő kifejezéseikkel, azt gondolni, azt cselekedni, amit ők. Velük élni, az ő forró életüket, aminek fele láz, izgalmas hajszá, a másik fele gyönyör.

A színésznövendék, akitől egész úton féltem, hogy különb lesz nálam, akinek fensősége messziről ijesztett: a legegyszerűbb és a legjámborabb leánykának bizonyult. Mikor megérkeztünk, alsószoknyában ült a diván sarkában és esztétikai testtartást tanult, mialatt az egyik lába egy széken feküdt, a másik pedig egyáltalán nem feküdt sehol, hanem a legkülönösebb módon volt elhelyezve a levegőben. Felugrott, nekem rohant, összecsókolt s mikor megtudta, hogy náluk maradok: készséggel felajánlotta nekem az ágyát, fogadkozva, hogy ő a divánon sokkal jobban szeret aludni. A nagynéni rendet csinált az ügyben, ő is szívesen fogadott, bár korántsem olyan kitörő örömmel, mint Irma.

— Nagyszerűen fogunk barátkozni — mondotta ez — együtt járunk sétálni és mindenhova. Szerzek neked színházjegyet és velem jössz. Pompás lesz.

Én meghatva köszöntem a jóságát.

— És mit fogsz te csinálni. Nem akarsz valami pályára lépni? Itt minden lehetsz. Itt az ilyen leánynak, amilyen te vagy, a lábai elé borulnak, csak érteni kell a módját.

— Lásd én is —

Valaki bejött, nem fejezhette be, amit mondani akart, de a szemével jelentősen nézett rám és felkacagott, mert azt hitte, megértettem. Holott eszemágában sem volt. Csak később, sokkal később — —

Hanem akkor rábámultam és sokáig néztem; sehogysem találtam meg benne azt az esetlen, nagy lányt, amilyennek évekkor előbb láttam. Akkor tizenhárom éves óriás volt. Szerencsére azóta nem sokat nőtt. Inkább megfinomodott.

A szája nagy volt, igaz. De micsoda száj volt ez! Az ember félt tőle, ha hallgatott és nevetett rajta, ha beszélt. A legigéretteljesebb volt hallgatásában és beszédében a legsemmitadóbb és legnaivabb. Inkább csak tüntetni látszott a karakterével. Mindezt persze akkor nem vettem észre. Csak most látom ilyen részletesen. Azt azonban rögtön észrevettem, hogy ő parancsol az egész háznak, apjától kezdve le addig a vaszonkötényes, szurtosképű kis inasig, aki naponta kétszer, délelőtt és délután felszaladt vajaskenyérért az úr számára, aki egész nap a műhelyben volt, csak ebédre és vacsorára jött haza. Különben meglehetősen jó módban éltek. Három szobás lakásban laktak, amelyek közül egy ki volt adva egy bölcsészethallgatónak, akit csak ritkán láttunk. Az ő ajtaja a lépcsőházra nyílt, mi pedig a konyha és előszoba felől jártunk. Az ajtót a lakás felől szekrény rekesztette el, melyben az Irma ruhái függtek. Sokszor éjjel felébredtünk valami különös neszre, ami a szobaúr szobájából hallatszott.

— Hallod, mondta Irma — a Baróti megint nagymosást csinál a lavórban. Ilyenkor, hónap végén, maga mossa ki a zsebkendőit. Pedig mennyi leckeórája van, teremő isten! Manókat is ő tanítja. Ezért fele árban kapja a szobát. Mégis milyen szegény. Hát érdemes ennyit vesződni azért a rongyos diplomáért? Lett volna színész!

Irma egyáltalán mindenkit a színészetre csábított volna, még a kis hat forintos cselédet is, aki künn aludt a konyhán és örökké sírt, hogy ő nem marad itt a komisz Pestben, a fekete bogarak közt, amik este előbujnak a sparherd alul és rámásznak a vánkosára.

Irma nagyon el volt telve választott pályája méltánylásával, noha mindössze csak három hónapos növendék volt még. Tetszett neki a komolytalan ügy, hogy bizonyos délutánokon, három óra tájban, idegen fiúk és leányok összegyülekeznek egy nagy meleg teremben és hangosan csevegve, föl-alá járva, bolondságokat rögtönözve, várják a «tanárt».

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leo.

Új fordítás az orosz eredetiből.

5.

A herceg szavaira nagyon megrémült; arcán egy pillanatra a lehangoltság kifejezése ült ki, de mihamar ismét elmosolyodott és még hevesebben szorította meg Bazil herceg kezét.

— Hallgasson meg, herceg, — szólt — sohasem kértem semmire és nem fogom ezután sem, sohasem figyelmeztettem arra, mit köszönhet apámnak, de most az istenre kérem, tegye meg ezt fiam érdekében; jóltevőmnnek fogom tekinteni.

Nem; nem lehet ilyen kiméletlen: meg fogja ezt nekem ígérni. Golicyennek szoltam már, de ő nem teszi meg. Legyen olyan jóakaróm, amilyen eddig volt — szólt erőltetett mosolylyal, miközben szemei könnyel teltek meg.

— Papa, elkésünk — szólalt meg Helén hercegnő, szép fejével előrehajolva az ajtóból, ahol várakozott.

A befolyás olyan tőke, amit kimélni kell, hogy fel ne emészszük. Ezt jól tudta Bazil herceg és mivel felfogta, hogy ha kieszközli mindazt, amit mások kérnek, idővel majd sajátmaga részére nem lesz képes elérni semmit, nagyon ritkán vette igénybe a befolyását. Drubeckoi hercegnő ügyénél, erre az újabb könyörgésre érzett ugyan egy kis lelkifurdalást. Az asszony eszébe juttatta, amit nem tagadhatott: hogy t. i. az ő atyjának köszönheti a hivatala érdekében tett első lépéseket. Azonkívül látta jól a fellépésén, hogy a hercegnő olyan asszony, olyan anya, aki nem adja fel azt a tervet, amit fejébe vett és amíg el nem érte, kész minden nap, minden percben zaklatásokra, sőt scénákra is. Főleg ez utóbbi volt döntő.

— Édes Anna Mihailovna — mondá az ő szokásos bizalmas és vontatott hangján — majdnem lehetetlenség, amit kíván; de, hogy megmutassam, mennyire szeretem önt és boldogult atyjának emlékét, meg fogom tenni a lehetetlent: itt a kezem rá, hogy fia bejut a testőrségbe. Meg van elégedve?

— Drágám, jóltevőm! Nem is vártam öntől mást: tudtam, milyen jóságos.

A herceg menni akart.

— Még egy szót. Ha már a gárdában van . . . — itt megakadt. — Jó viszonyban van Kutuzovval; ajánlja neki Boriszt, mint hadsegédet. Akkor nyugodt lennék, akkor már . . .

Bazil herceg mosolygott.

— Ezt már nem ígérem. El sem képzelheti, mennyire ostromolják Kutuzovot, mióta főparancsnoknak kinevezték. Sajátmaga mondta nekem, hogy mind a moszkvai asszonyok összebeszéltek, hogy fiaikat adjutánsul hozzá adják.

— Nem; ígérje meg ezt, nem hagyom el addig, drága jóltevőm . . .

— Papa, — ismételte a szép kis hercegnő — elkésünk.

— Nos, viszontlátásra; isten önnel!

— Tehát holnap szól a császárnak?

— Okvetetlenül; de Kutuzovot meg nem ígérem.

— De, ígérje meg, ígérje meg, Bazil, — kiáltá utána Anna Mihailovna, egy kacér leányka mosolyával, amely valaha talán jól állhatott neki, de most éppen nem illett kiaszott arcára. Úgy látszik, megfélekezett koráról, és megkisérlette régi asszonyfogásait. De amint a herceg eltávozott, megint felvette az előbbi hideg arckifezését. Visszatért a társasághoz, ahol a vicomte még mindig beszélt, és ismét úgy tett, mintha odafigyelne, pedig alig várta az időt, hogy elmehessen, minthogy a dolgát már ugyis elvégezte.

Mit szól a milanói koronázás-komédiához? szólalt meg Anna Pavlovna. Meg a legújabb komédiához, hogy Genua és Lucca népe odajárult üdvkívánataival Bonaparte úrhoz és Bonaparte úr trónusán ülve fogadja a hódolatot? Fenséges valami! Fel nem lehet érni észszel: Mintha az egész világ elvesztette volna az eszét. Andrej herceg elmosolyodott, merően arcába nézve Anna Pavlovnának.

— Isten adja nékem a koronát: jaj annak, aki hozzányul — szólt (Bonaparte szavai voltak ezek, a miket a koronázáskor mondott). — Azt mondják, gyönyörű szép volt, mikor ezt kijelentette — s hozzátette az idézetet olaszul is: «Dio me la dona, guai a chi la tocca.»

— Remélem, ez lesz az a csepp — folytatá Anna Pavlovna — amitől kiesordul a pohár. Csak nem fognak az uralkodók olyan embert megtérni, aki mindent veszélyeztet.

— Az uralkodók? Nem beszélek Oroszországról — szólt a vicomte udvariasan és kissé habozva — Az uralkodók? Mit tettek XVIII. Lajos érdekében, vagy a királynő, vagy Elizabet érdekében?

Semmit! — Majd nekibátorodva folytatta: És legyen meggyőződve arról, hogy bűnhődni fognak azért az árulásért, amit a Bourbonok ügyében elkövettek. Az uralkodók! Követeket küldenek, hogy a bitorlót tömjénezzék.

Megvető köhintéssel megváltoztatta helyzetét. Hippolit herceg, aki sokáig lorgnettezte a vicomte-ot az utolsó szavakra a kis hercegnőhöz hajolt, elkérte a tűjét, és avval az asztalra karcolva a Condé-k címerét, elkezdte magyarázni a hercegnőnek, mintha megkérte volna rá valaki, a legfontosabb arckifejezéssel.

— Ha Bonaparte még egy évig megmarad a trónon — folytatta a vicomte, mint az az ember, aki nem is kíváncsi mások véleményére, olyan biztos a magáéban — nagyon sokat fogunk még megérni. Az ármány, erőszak, száműzetések, kivégzések tönkre fogják tenni a francia társadalmat; a jobb társadalmat értem, és akkor . . .

Vállat vont és tenyereit kifelé fordította. Pierre mondani akart valamit, mert a téma nagyon érdekelte, de Anna Pavlovna, aki mindig fölötte strázsált, szavába vágott:

— Sándor cár — mondá ünnepélyesen, mint mindig, valahányszor a császári családról beszélt — magukra a franciákra bízza, hogy kormányformát válasszanak. Azt hiszem, kétségtelen, hogy a nemzet, ha lerázta magáról a bitorlót, törvényes királyának karjába fogja vetni magát — tette hozzá, hogy vendégének, aki royalista volt, kedveskedjék.

— Ez még kérdés — szól Andrej herceg. Monsieur le Vicomte helyesen állította, hogy a dolgok már nagyon elmérgesedtek. Úgy gondolom, nem lesz könnyű dolog a régi állapotokhoz visszatérni.

— Amennyire én hallottam — avatkozott be a társalgásba Pierre, kipirulva — majdnem az egész nemesség már Bonaparte mellett van.

— Ezt a bonapartisták mondják — szól a vicomte, rá se nézve Pierre-re. — Nehéz dolog mostanság a francia közvéleményt ismerni.

— Ezt Bonaparte mondja — szól Andrej gúnyosan. (Látni való volt, hogy a vicomte nem tetszett neki, és bár nem is hozzá intézte szavait, mégis neki szóltak a megjegyzései.) Majd egy kis hallgatás után Napoleon szavait idézte megint: «Megmutattam nekik a dicsőség útját: de nekik nem kellett; megnyitottam előttük fogadótermeimet: és tömegesen tódultak hozzám . . .» Nem tudom, milyen joggal beszélhetett volna így.

— Semmifélel! — válaszolá a vicomte.

— A herceg meggyilkolása után a legelfogultabb emberek sem láttak többé benne hőst. Igen, ha volt is hős némelyik szemében — fordult Anna Pavlonához — ezután a gyilkosság után az égben egy vértanuval több, de a földön egy hőssel kevesebb van.

Nem is volt ideje Anna Pavlovnának és a hallgatóságnak, hogy néma mosolygással tudomásul vegye a vicomte szavait, Pierre megint felvette a szót. És Anna Pavlovna, aki előre sejtette, hogy kinos dolgokat fog mondani, már nem volt képes megelőzni őt.

— Enghien herceg kivégzése állami szükségesség volt és én nagylelkűséget látok abban, hogy Napoleon nem félt magára venni érte a felelősséget.

— Istenem! Istenem! — susogta rémülten Anna Pavlovna.

— Maga helyesli a gyilkosságot? Hogyan Monsieur Pierre, maga nagylelkűséget lát a gyilkosságban! — mondá a kis hercegné mosolyogva, s munkáját magához szorítva.

Ah! Ó! — hallatszott innen-onnan.

— Capital! — kiáltott fel Hippolit herceg angolúl, a térdére ütve. A vicomte csak vállát vont. Pierre komolyan tekintett végig hallgatóságán szemüvege fölött.

— Azért beszélek így — folytatá hevesen, mert a Bourbonok menekültek a forradalom elől, a népet kiszolgáltató az anarkiának! Csak Napoleon volt képes a forradalmat megérteni, leküzdeni és ezért nem is volt szabad tétováznia a közjó érdekében egyetlen ember élete miatt.

— Nem akarna talán helyet foglalni a n n á l az asztalnál? — szólt Anna Pavlovna. De Pierre rá sem hederített, folytatta beszédét mindjobban nekitüzesedve.

— Igenis, Napoleon nagy, mert fölébe nőtt a forradalomnak. Kiirtotta koreshajtásait és megtartotta minden jó gyümölcsét, az egyenlőséget, a szólás- és sajtószabadságot: csak ezáltal ragadta magához a hatalmat.

— Igen, ha hatalmát nem gyilkosságra használta volna, hanem átadta volna a törvényes királynak, — szólt a vicomte — magam is nagynak nevezném.

— Ezt ő nem tehetette. A nép csak azért adta kezébe a hatalmat, hogy a Bourbonoktól megszabadíttassa magát; és mert Napoleonban a magasabb lényt látta. A forradalom nagy esemény volt — tette hozzá Pierre, ezzel a merész és kihívó kijelentéssel szabadszájú fiatalságának nagyon is szabad tért engedve.

— Forradalom meg felséggyilkosság nagy tettek? . . . Akkor hát . . . nem akarna annál az asztalnál helyet foglalni, — ismételte Anna Pavlovna.

— «Le contrat social» Rousseau, — mondá merev mosolylyal a vicomte.

— Én nem beszélek felséggyilkosságról, én eszmékről beszélek.

— Igen: rablás, gyilkosság, felségárulás eszméi, — szólalt meg egy gúnyos hang.

— Ezek természetes, hogy végletek, de nem ebben van a fontosságuk, hanem az emberi jogokban, a polgárok egyenlőségében és az előítéletek eloszlatásában; már pedig ezeket az eszméket Napoleon teljes nagyságukban megvalósította.

— Szabadság és egyenlőség — szólta a vicomte megvetően, mintha eltökélte volna, hogy végre felvilágosítja az ifjút, arról, milyen korlátoltak az elvei — esupa üres szó, amit már régen meghazudtoltak. Ki ne szeretné a szabadságot és az egyenlőséget? Hiszen már a Megváltó is azt hirdette. De a forradalom után boldogabbakká lettek az emberek? Ellenkezőleg. Mi akartuk a szabadságot, Bonaparte pedig tönkretette.

Andrej hereg mosolyogva nézett hol Pierrere, hol a vicomtera, majd a háziasszonyra. Pierre kirohanásaira Anna Pavlovna elképedt, pedig eléggé nagyvilági hölgy volt; de mikor látta, hogy a vicomte nem ugrott ki bőréből az ifjú szentségtörő szavaira és meggyőződött arról is, hogy nem lehet a beszélgetést másfelé terelni, összegyűjtötte erejét és a vicomtehoz csatlakozva, kezdte a beszélőt támadni:

— Ugyan, édes monsieur Pierre, — mondá — hogyan magyarázza ezt a nagyságot, amely a herceget kivégezteti, tehát embert gyilkol vétség és törvény nélkül?

— Én is szeretném tudni — szólta a vicomte — hogyan magyarázza monsieur a brumaire 18-át. Nem volt talán aljas árulás? Az ilyen suhanecsíny egyáltalában nem hasonlít egy nagy ember eljárás módjához.

— Hát az afrikai foglyok, akiket megöletett? — szólta a kis hercegné, — hisz az rettenetes! — és vállait rángatta.

— Közönséges sehonnai, akármit mond is, — jelentette ki Hippolit herceg.

Folytatjuk.

Írókról — könyvekről.

Egy készülő magyar verseskönyvből.

Sapphó búcsuja.

I.

Nincs kedvem többé hegyoromra szállni
Bozontos felhő szakállát cibálni,
Alvó sátánnak orrát
Parittyakővel titkon megdobálni.

Szenteskedő faunsereg ha támad,
Szabad mezőn, hol lebbenő ruhámat
Nem rejtik sűrű lombok:
Feléjük sujtom szakadó lyrámat.

Futok előlük, el a rengetegbe,
Járatlan völgybe, bariangba, hegyekbe.
Hogy hangjukat ne halljam
Fejem elrejttem, fátyolos lepelbe.

El, el csak innen, hol szerelmi dallal
Szabad lélekkel, büszke diadallal
Az égre föl kacagtam,
S hangom a pokol visszhangozta joggal.

El, el csak innen! Idegen vidéken
Hadd éledek föl! Lantom énekében
Hibát ne leljen álarcos tömeg —
Eg áldjon ifjúság! Szerelmes népem!

II.

Ha mondanák, hogy megfélemlített Sapphó,
A sok kemény vád lelkét mélyen érte:
Ily áltató, hazug beszédre
Ti, kik nevettek, ne hallgassatok.

Mondják majd: így-úgy, a szívére vette!
Megtért, megszelídült, okos lett tőle,
Ah, nincs is többé szeretője,
Kiről szólnának mérgezett dalok.

Virágot sem fűz többé a hajába.
Vezekel, gyászol, oltár előtt térdel.
Imával és engeszteléssel
Tölt sok szomorú éjet és napot.

Halljátok majd: hogy a sok könnyhullástól
Szemfénye megtört, arca színe sápadt —
S hallván — kísérje bármi látszat,
Ti, kik szerettek — mosolyogjatok.

Mert nem törtem meg. És a dal szivemből
Mint nemes forrás, forrón buzog, árad.
De mindenféle kóbor nyájnak
Belőle inni többé nem adok.

Apró patak — hajh, erőtllenül gyöngék
Ne gázolják. Izét ócsárló szájak
Ne ériék többé. Birkának, számárnak
Pocsolya kell, nem kénköves habok.

III.

Ti, kiknek annyit énekeltem
Sugárzó ifjak, rózsásarcú lányok,
Ha dalaimat többé nem halljátok:
El fogtok-e felejteni?

Ti, kikkel egy lélek a lelkem,
Kik szóltatok hozzám testvéri szóval,
Ha járom majd a tengert gyors hajómmal!
Nem gondoltok többé reám?

Azt mondjátok majd, mit a többi:
Hogy mert csupán az üdvről énekeltem
Üres, részvétlen és szűk volt a lelkem,
Nem voltam költő igazán?

Bocsássatok meg! Mit tehettem?
Ifjú voltam és szeretett az élet.
Majd megöregszem, rám tör az enyészet
És akkor — bölcs leszek talán.

IRÓK VALLOMÁSAI. A «Les Annales» az alábbi három kérdést intézte a toll, az ecset és a véső legnagyobb mestereihez, a kortársi francia irodalom és művészet legmarkansabb alakjaihoz:

1. Összes művei közül, melyik Ön előtt a legkedvesebb, melyiket írta a legtöbb szeretettel, melyikben valósította vagy közelítette meg irói, művészi álmát?

2. Jelzett művét miért becsüli legtöbbszörre, miért kedveli jobban a többinél?

3. Jelzett művében melyik részletet tartja a legsikerültebbnek az Ön esztétikája alapján?

A meginterviewolt írók és művészek egy része távol volt Párisból; sokan nem válaszoltak; néhány kitérő feleletet adott, vagy igen szellemesen indokolta meg vonakodását;

de azért a lap leleményes «reporteresse»-ének mégis sikerült számos érdekes adalékot összegyűjtenie, amelyek itt következnek:

Ernest Legouvé.

A francia halhatatlanok doyen-je, aki két héttel ezelőtt halt meg, azzal fogadta Alfred Capust, midőn ez szerencsekívánataival fölkereste, hogy a százszorszönt költészetnek ma is oly rajongó lelkesedéssel hódol, mint 20 éves korában. «Öreg napjaim egyik gyermekes gyönyörúsége a saját ideám szerint újra csinálni a párisi színházak legsensatiósabb drámáinak végkifejlődését. Az Ön «Châtelineau»-jének utóbbi felvonását is átdolgoztam. Ha már új darabot nem írhatok, így csalogatom vissza első szerelmemet.» A boldog aggastyán nem érthette meg századik születésnapját. Lehetetlen mély meghatottság nélkül olvasni e sorokat, melyeket halála előtt még teljesen ép testtel és lélekkel vetett papírra: «Téli virágok».

«Az én koromban az élet olyan, mint mikor még van lakásunk, de szerződésünk ma-holnap lejár. Olyan vagyok, mint a gazda, ki vendéget vár s valahányszor megszólal a csengetyű, felkiált: «Ez ő!»

«Én is, valahányszor egy kicsit komolyabb rosszullét fog el, így szólok magamban: «Talán ez ő!?» Ő? Sejtitek, kiről beszélek. Ez a gondolat nem is oly kellemetlen, mint sokan képzelik. Néha különösen csillapítólag hat a lélekre. Minden, ami az életben kicsinyes, mesterkelt és nyomorúságos, eltűnik e komor perspektíva előtt. Csak a nagy és maradandó dolgok állnak szembe velünk. Nem is olyan rossz az, hogy az embert bizonyos veszélyek környezik».

Az ősz mester szivesebben beszélt az ifju generatio alkotásairól, mint saját magáról. A modern drámaírók közt legtöbbször becsülte Capust és Brieux-t s nem győzte magasztalni ez utóbbinak egyik nálunk ismeretlen színművét, a «L'Engrenage»-t. Saját műveiről úgy nyilatkozott, hogy egy apának minden gyermeke kedves és kötelessége is, hogy őket egyformán szeresse.

Gaston Boissier.

Örökbecsü művei közt a legszélesebb körben elterjedt: Cicero és barátai. A nagy tudós nem tartja magát oly nagy személyiségnek, kinek bizalmas vallomásai a közönséget érdekelnék. Ő maga ugyan óhajtaná tudni, mint véle-

kedik a sokaság az ő műveiről s közülök melyiket szereti legjobban, de az olvasóra nézve teljességgel közömbös, hogy ő melyik művét becsüli legtöbbszörre.

Sully Prudhomme.

A Parnassisták kétségbevonhatatlan fejedelme. A jelenleg élő nagy francia lyrikusok közt talán (majd azt merném mondani: bizonyára) a legnagyobb. Verseinek formatökélye felülmulhatatlan. Még ma is csiszolgatja ifjúkori verseit; ami az ő kezeiből kikerül, remekmű; csak az lehet tisztább, tökéletesebb, amit maga a Természet alkot. Nem csoda, hogy maga sem tudja, melyik verses kötetét vagy sonnet-jét emelje a többi fölé. Kezeit hátra téve fel s alá sétál a raffinált ízléssel berendezett dolgozószobában s tollba mondja a női reporternek, amit mondani akar. «Műveimközt legjobban szeretem az «Épreuves» és a «Vaines Tendresses» legelső szerelmes verseit. A «Solitudes» c. kötetemben is van néhány költemény, a melyekkel épp úgy meg vagyok elégedve, mint az oly sokat citált «Vase brisé»-vel. A legspontánabb lendülettel talán a «Le Bonheur» c. nagyobb költeményemet írtam s a leglelkismeretesebb művészi gonddal talán ennek philosophikus részeit dolgoztam ki.

Jules Lemaître.

A jelenkor egyik legélesebb elméjű s legszellemesebb műbírálója. Drámái közül a Nemzeti Színház magyar közönsége csak egyet ismer (pedig csak nyerne vele, ha e ritka lángelmével több alkalma volna ismerkedni). Az «Annales»-hoz írt levele egész terjedelmében így szól: «Az Ön kérdései zavarba hoznak s nem vagyok benne biztos, nem-e leszek nevetséges, ha rájuk felelek. De hát végtére is, nem én leszek az egyetlen, aki megteszi s csupa barátságból rászánom magam én is. Nos hát, nem tagadom gyengeségemet, előszeretemet, mely két darabom felé húz: az egyik «Le mariage blanc», a másik «L'ainée». Elbeszéléseim közül nekem legjobban tetszik «Serenus, Myrrha, Charité». De nagyon fájna, ha ebből olvasói azt következtetnék, hogy a többi nem ér egy hajtófát».

Ferdinand Brunetière.

A világ egyik legtekintélyesebb revuejének szerkesztője. Csupa elfogultság, de csupa — tekintély. Félnek tőle. Saját

műveiről nem akar ítéletet mondani. «A jó apa minden gyermekét egyformán szereti s ha mégis az egyiket többre becsüli mint a másikat — a közvélemény azt tartja, hogy az bizonyosan — a legsatnyább».

Paul Bourget.

Minden egyes regényének megjelenése esemény nemcsak Páris, de az egész világ könyvpiacán. A szerelem lélektanának kinos boncolója; a francia fontoskodó stilsták mestere. Az adott kérdésekre ezt feleli: «Őszintén, álszerénykedés nélkül mondom, hogy sohasem elégitettek ki írásaim s műveim közt kedvencem mindig az, a melyről álmodom, de amelyet kétségkívül megírni nem fogok soha. Mikor regényeim új kiadásait sajtó alá rendezem, annyi hibát találok, hogy ha az íveket el nem vinnék előlem, sohasem lennék kész velük».

François Coppée.

A francia «fél-romantikusok» kedvelt poétája. Az utókorra bízza, hogy műveiről ítéletet mondjon. «Én csak azt mondhatom, hogy stanzáimat a szívem vérével írtam. Különösen az «Intimités»-t és a «Passant»-t. De az a kor eltűnt. Hagyják az öregeket, ne törődjenek velük. A fiatal-sággal kell foglalkozni, mert az a jövő».

Paul Hervieu.

A szerencsés drámaíró. Kevesen jutottak be az Akadémiába oly fiatalon, mint ő. «Ha az ember magáról beszél — mondja többek közt — két veszély fenyegeti: vagy nagyon unalmas — vagy nagyon is mulattató. Azért kérdéseire csak nagyon röviden felelek. Regényeim közt a «L'armature» az, amely ízlésem szerint legjobban megfelel annak az ideálnak, a hogy én az architecturát az irodalomban értelmezem. Drámáim közül a «Tenailles» — magyarul «A bilincs» — 3-ik felvonása az, a melyben — legalább most úgy látom — mit se változtatnék, ha újra csinálnám.»

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

RABLÓHANGYÁK.

Mondhatni, hogy a hangyák minden más állatnak halálos ellenségei, mégis igen sok számottevő kivételről is tudunk. — Igaz, hogy a hangyák fő tápláléka a méz, de azért ők nagyon szeretik a húst is, így tehát igen sok rovarot pusztítanak el. Savage igen szemléltetően írja le Nyugatafrikának «hajtó»-hangyáit (*Anomma arcens* West.). «Ők megátolják» írja «a kártékony rovarok és apróbb hullók túlszaporodását, sok állati anyagot felfalnak, mely mindenütt akad, rothad, büzleni kezd és így rontják a levegőt is, a mi a meleg égélj alatt tavolról sem jelentéktelen tényező, gyakran kényszerítik a lakóságot arra, hogy házaikat, városaikat és a környéket úgy a hogy tisztán tartsák. Irtóznak minden élő lénytől . . . Ha egy házba hatolnak, azt nemsokára észre lehet venni a patkányok, egerek, gyíkok és számtalan kártékony féregnek egyidejű általános mozgolódásán, melyek mind megosztják velünk lakásainkat. Minthogy egymásközött nem tudnak megférni, úgy nem is tudnak együtt élni, és ez némileg enyhíti a hajtó-hangya tevékenységét és a látogatását — véleményem szerint ugyan nagyon ritkán

— mégis csak kívánatossá teszi . . . Ha nem zavarják őket, elég nagy rendben vonulnak a ház ellen, alkalom adtán elterjeszkednek, minden helyet gondosan kikutatnak és ha valami kívánatosat találnak, mind oda sereglenek; akkor forró vízzel az egész hangyahadat el lehet pusztítani. . . Ha ők végleg bejutottak a házba, mi beletörődünk a sorsunkba és türelmesen várjuk, a míg mulatságuk véget ér, sőt hálasak lehetünk, ha ágyaink meg székeink szűk határain belül némileg nyugodtan megmaradhatunk». — Ezek a hangyák tönkreteszik még a legnagyobb állatot is, ha ez be van zárva. Egy ízben Savage szemtanúja volt a jelenetnek, a mikor ők a háza táján egy négy láb hosszú kigyót megöltek. Sőt a nagy pythont is legyűrik, mondják, ha ez jól befalatozott úgy, hogy mozogni sem tud. A bennszülöttek azt hiszik, hogy a python, a mikor áldozatát már összetörte, addig nem meri fölfalni, míg gondosan körül nem nézett és meggyőződött arról, hogy a közeliben hajtó-hangya nincsen! Igen nevezetes dolog, hogy ezek a rabló hangyák vakok. Főleg éjjel járnak is, mint Brazília néhány vak rablóhangyája (*Eciton vastator* és *E. erratica*), melyeket Ba-

tes írt le kitünően, szeretnek földött folyosókban haladni, melyeket ők menetelés közben sebtiben építenek. «A táplálékot keresők csapata e földött folyosóktól megvédve óvatosan halad előre, s ha korhadttatörzsrre bukkannak vagy más sokat ígérő vadászterületre találhatnak, előntik és minden zegzúgát felkutatják.»

A rabló és fosztogató Eciton-csapatok néha szinte egész hadosztályok. «A merre járnak», mondja Bates, «megmozdul ott az egész állatvilág, minden kicsiny féreg azon van, hogy meneküljön előlük; főleg a szárnyatlan rovarok különböző fajai félnek tőlük és joggal, mint például a nehézkes pókok, más hangyafajok, hernyók, csimaszok, pondrók, csótánok meg a többi, melyek mind a lehullott lomb között meg a korhadó fában élnek. Az ecitonok nem másznak fel a fákon magasra, azért az ott fészkelő madarakat nem is igen bántják. E seregek eljárási módját csak hosszas megfigyelések után tudtam megállapítani; ime az eredmény: a főcsapat, négy, de még hat sor mély is, adott irányban halad előre, megtisztítja a talajt minden élő és holt állati anyagtól; néha egy-egy gyérbb csapatot küld ki, hogy táplálékot keressen, mely ismét csatlakozik a főcsapathoz, ha föladatát teljesítette. Ha útirányuk közelében valahol igen gazdag területre bukkannak,

például korhadó fatömege, melyben sok a rovarálca, akkor ott megpihennek és «egy igen erős hangyacsapat megtámadja a fatörzset».

Belt is kitünően írja le ezeket az ecitonokat. Megfigyelte, hogy a pókok nagyon ügyesen tudnak útjukból kitérni, mert jó néhány méternyire elmenekülnek előlük; míg csótánok és más ostobább rovarok a legközelebbi buvóhelyre menekülnek és ott a hangyák majdnem mindig rájuk is akadnak. A menekülésnek csak két módja van: elszaladni vagy nyugodtan megállani. Látott egyszer egy kóborpókot (Phalangium), mely igen okosan és nyugodtan állott egy hangya-sereg közepében, és hidegvérrel, óvatosan emelgette hosszú lábait, egyiket a másik után. Néha a nyolc lába közül ötöt emelt egyszerre; de mindig volt három vagy négy hangyamentes helye, a hova nyugodtan rakhatta lábait. Máskor meg egy zöld, levélhez hasonló szöcskét figyelt meg Belt, amely egészen nyugodt maradt és csöndesen türte, hogy a hangyák rajta keresztül vonuljanak. Ez meg is történt és a hangyákat félre is vezette a szöcske külseje és mozdulatlansága. Belt még fölemlit egy pókot, melynek színe, alakja és mozdulatai annyira hasonlítottak a hangyáéhoz, hogy a tudós is sokáig hangyának nézte.

A forradalom.

A kőfaragó a nagypolitikában. A kőfaragó a múlt vasárnap elővette a legnagyobb kalapácsot, amelylyel valaha dolgozott és belevágta teljes erővel egy eddig meglehetősen érintetlen sziklatömbbe, a klerikálisokba. Szikrázott, porzott a szikla és egy kipattant kő visszaesett a kőfaragóra. Megütötte, de meg nem sebezte, a legközelebbi népgyűlésen majd visszavágja. Hallgatósága lesz hozzá a maga hívein kívül is elég, hiszen botrány történt és ilyenkor Budapest is fölébred és meglátja, hogy van itt szociáldemokrácia, vannak szociáldemokraták és körülbelül biztos, hogy nem volt még a fővárosban népgyűlés, amelynek akkora közönsége lett volna, mint amekkora ennek lesz. Aki nem hallotta eddig a kőfaragót, Bokányit beszélni, lesz tehát módja benne és kitapasztalhatja, hogy ösmert és népszerű parlamenti szónokaink között is kevesen vannak, akik oly szépen, formásan beszélnek, és akik annyira biztosak annak a hatásában, amit mondanak, mint ő. Húszezer ember érzésével, lelki világával oly könnyedén bánik, mint a nagymesterek az ő kis hegedűjökkel, egyszerre beszél mindenkihez, nem téveszt el a szeme egyetlen kis csoportot

sem. Meglátja, hogy kik kételkednek, merre vannak a bizonytalan érzésűek, vagy a kíváncsiak, vitázik velük, meggyőzi őket, ha másként nem megy: egy jó adomával és amikor biztos a maga dolgáról, lendületes fordulattal hozzácsapja őket az összességhez: valamennyi az övé már. Népszónok, de azok közül való, akik csak addig járnak az alacsonyabb színvonalon, míg a meggyőződés, a fölemelés célja ezt kívánja, attól fogva magasan járó. A pártban vezér, a kötelesség- teljesítésben és példamutatásban előljáró közlegény. Tud tűzzel, lelkesedéssel másfél óra hosszat beszélni a maga javaslata mellett, de ha a többség elveti, tíz perc múlva mint előadó szokatlan hévvel képes elmagyarázni az elfogadott javaslat minden kitűnő előnyét. Kőfaragó-segéd volt és azóta, hogy megmérgezte a betűt, tanul folyton és amit megtanult, nem marad benne emésztetlenül, hanem átalakul közönséges, szinte természetes dologgá, hogy az egyszerű emberek, akik hallgatják, csodálkoznak, hogy maguktól nem jöttek rá. Tíz esztendő óta tagja a szociáldemokratapárt vezetőségének és ez idő alatt összesen tizennégy hónapig ette az állam kenyerét Váczott, a fog-

házban, azt mondja, hogy nem érezte magát ott nagyon rosszul, amennyire lehetett, igyekezett idejét okosan felhasználni. Vidéki párbajhősök, akik néhány hetet vele töltöttek, mint buzgó szocialisták kerültek ki a kezéből és nem győznek eléggé csodálkozni azon, mennyire nem istentelen és gazdolog a szociáldemokrácia. Polgári foglalkozására vezetője az építőipartestület betegsegélyzőpénztárának, amely a legjobban szervezett az ilyen célú magyar intézmények között, amiről miniszteri leírat is tanúskodik, ha valaki előtt értéke van az ilyennek. Egyébként római katolikusnak született, de nem sok templomot látott belülről, csak azokat, amelyekben igen szép festmények vannak.

A pozsonyi általános sztrájk. A békés, a megalukvó sorban élő magyar munkás sarkára áll és háborút üzen a kapitalistáknak. Itt is, ott is, már majdnem mindenütt sztrájk van széles ez országban. A munkások háborus kedve most készül a legkeményebb küzdelemre. Pozsonyban általános sztrájk előtt állanak a munkások és leszámítva a fiúmeit, mely teljesen előké-

szület nélkül tört ki, ez lenne Magyarországon az első nagyobb szabású bérharc, midőn minden szakma összefog, hogy kiszorítsák a kapitalistákból, amit békés úton megadni nem akarnak. Nekünk különösen azért érdekes ez a készülő pozsonyi általános sztrájk, mert a munkások vállalkozási bátorságában a szociális érettségüket látjuk. A proletárok legerősebb fegyvere: a szerveztség, de megizmosodhatott itt Pozsonyban, hogy különböző szakmák más szakmák védelmére kelnek akkor, midőn érdeküket kockáztatják; de ezzel nem törődnek, hanem háborúba állanak az «elvtársak» érdekeiért. Az embertömegeknek ez a falankszszá képződése, a tábornak ilyen szoros tömörülése szokatlan jelenség Magyarországon; talán azért van ez, mert Nyugateurópából a szociális forradalom szellője, Magyarországon Pozsony városát érinti a legintenzívebben? Hogy éreznek a pozsonyi rendőrök? Hallottak-e Triesztről, nem riasztják-e megijedt képzeletüket a véres látományok? Meg fogjuk tudni, tényleg távol esik-e Pozsony Triesztől?

A szerkesztő közlései.

A. B. Kaas Ivorról írott pamphlettjét nem adjuk ki. A költő-publicista nem rosszakaratu férfiú és ha sociálistákkal szemben elveszíti a higgadságot, az nem helyes, de megmagyarázható. Azok az egyházat és a hitet bántják, már pedig a költő idős korára szerelmes lett az egyházba, még pedig nem is abba, amelyben született. Végre is egy bárót, aki rajongó, inkább csudálni kell, mint persiflálni. A fényes elméjü vezércikkíró, igaz már régebben elveszett arra a nagy emberiségre nézve, amely nem a felekezetben keresi az embert. O látó hívó hallucináló, de — higyjük el — mindig jóhiszeműen — és ha toll van a kezében — mindig érdekesen. Arégi a megszokott mestersége valahogy fegyelmezi. Ha beszél, az más. Néha féltjük, hogy egyszerre csak felemeelkedik a levegőben, mint szent Márk. Ő maga aligha is lepódnék meg ezen a csudán, de mi fájlalnók, ha idejekorán elhagyná e magyar arénát, hol egykor annyi tüzes, hasznos és élvezetes játékát láttuk. Ön és a társai is jobban tennék, ha ahelyett, hogy támadnák és gúnyolnák: megnyugtatón és melleleg kikereshnek, mikor lett a geniebből psychopathologikus alak. Egy időben három lapban egy délután három vezércikkelyt írt. Erősen fegyelmeznie kel-

lett magát, hogy a lapokat és azok irányát össze ne tévessze. Emberfölötti feladat az, talán akkor erőltette meg magát...

H. Az újja alakított «Politikai Hetiszemle» a legjobb az ilyen genrejü lapok között. Tulajdonosa Szerdahelyi Sándor, szerkesztője: Szilágyi Géza doktor. Aki magyar politikával hivatalból — vagy csak passzióból is — foglalkozik — : nem nélkülözheti. A lap olesó és megrendelhető minden könyvkereskedés útján.

A kiadóhivatal közlése.

Április elsejével új előfizetést nyitunk a Jövendőre. Az előfizetési ár: egy óra egy korona, félévre 6 korona. A két folytatásos munkát, Tolstoj és Erdős Renée regényét az új előfizetők külön levonatban ingyen kapják meg. Legcél-szerűbb azonban március elsejétől kezdődőleg előfizetni.

A Jövendő bekötési táblái.

A Jövendő minden öt szá-mához szép vászon bekötési táblák készültek, amelyeket kívánatra mindenkinek megküld a kiadóhivatal. A bekötési táblák ára: 50 fillér és kapható lesz nem csupán a kiadóhivatalban, de a Jövendő minden elárusítójánál, a könyves boltokban.

JÖVENDŐ

1903. MÁRCIUS 29.

- B. S.: Egy asszony.
 Egy képviselő (Mikszáth K.): Az obstrukció és a kivezető út.
 Beszélgetés egy tábornokkal.
 Marcali: A katonakérdés.
 Kossuth haditerve.
 Vámbéry: A szultán és a reformok.
 Gárdonyi: Gyermekkori emlékeim.
 Dr. Schmitt: A történelem okmányhamisítása.
 Új költők.
 Berczik: A kávéforrásról.
 Andrejev Leonid: Örvény.
 Ujházy: Régi nagy színészekről.
 Egan hagyatéka.
 Bársony: A kapitány levelei.
 Braun Sándor: Egy kereskedő naplója.
 Erdős Renée: Egy leány élete.
 Tolstoj: Háború és béke.
 Írókról — könyvekről.
 Természettudomány.
 A forradalom.
 A szerkesztő közlései.
 Hirdetések.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
 Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.
 Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.
 Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
 A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

Meghívó.

Várad i Béla Budapest, IV., Kishíd-utca 9. szám, tisztelettel meghívja m. t. vevőit és a n. é. közönséget a most raktárra érkezett angol és francia tavaszi divatújdonságok szíves megtekintésére.

Újdonságok: Zephyrek, mosóselymek és selymek férfi ingekre és női ingblouse-okra.

Angol női paletók, városi viseletre, utazásra.

Francia napernyők, eredeti modellek.

Női övek, ritka szép, különlegességek.

Angol férfiruhák mérték szerint.

Ing- és szövetsmíták, árjegyzék és divatlap bérmentve.

A Ganz és Társa

vasöntő- és gépgyár részvénytársulat Budapesten, t. c. részvényesei az 1903. április 7-én délután 4 órakor Budapesten, II., Lövház-utca 39. szám alatt tartandó harmincgyedik rendes közgyűlésre tisztelettel meghívotnak.

Napirend: 1. Az 1902. évi mérleg előterjesztése, az igazgatóság és felügyelő-bizottság jelentése, a tiszta nyereség felosztása iránti határozathozatal s a felmentvény megadása. 2. Egy igazgatósági tag választása. 3. A felügyelő-bizottság választása. 4. Netáni indítványok az alapszabályok értelmében.

Az igazgatóság.

Egy nagy divatházról.

A főváros hatalmas fejlődése szorosan összefügg azzal, hogy a közönség igényeinek megfelelő üzletei, áruházai is legyenek, ahol a közönség megtalálja mindazt, amire szüksége van. Egy ilyen nagy áruházról szólunk akkor, ha említést teszünk Neumann László női divatkelme-, vászon- és fehérnemű-áruházáról. Egy igazán világvárosi színvonalon álló divatház ez, ahol a legkényesebb igények is kielégítést találnak. Fellelhető itt mindaz, ami a jóízlés és a legújabb divat szerint van. A divatház központi helyiségei a főváros egyik legélénkebb pontján, a Kalvin-tér 2. szám alatt vannak. A nagy palota földszinti helyiségeit foglalja el a Neumann László cég női divatkelme-, vászon- és fehérnemű-áruháza. Az áruház már a külsejével is elárulja azt, amiből az üzlet belső látása teljesen meggyőzi a szemlélőt, hogy Neumann László divatáruháza, női divatkelmekben, vászon és fehérnemű árúkbán, a főváros egyik legnagyobb üzlete. A szebbnél szebb fehérnemű és női kelmék sok száz változatban, kivitelben és minőségben lelhetők fel itt. Különösen nagy előnye a cégnek az, hogy minden egyes árúcíkről elmondható, hogy: jó, olcsó és ízléses. Minderről sokkal jobban meggyőzi a hölgyközönséget a Neumann László cég szerkesztésében megjelenő nagy Divatértésítő. Ezen Divatértésítő mintegy negyven-negyvenöt, a divatnak hű képét mutató ruharajzot és szabásmintát tartalmaz, melyből egy példányt kívánatra ingyen és bérmentve küld meg a cég. A Divatértésítő alapján úrhölgyeink toilettjeik elkészítéséhez szükséges mintákat a cégtől ugyancsak ingyen és bérmentve hozathatják. Különösen figyelemreméltó a Neumann László cégnek tavaszi és nyári ruhagyűjteménye. A teljes gyűjtemény tizenkét csoportra van osztva.

Margit.

A szép asszony egy pillantást vetett a tükörbe, aztán fölsóhajtott:

— Tündérekém, édes tündérekém, aki annyiszor boldogítod a szerelmesek alakjait, légy szíves ez egyszer a felnőtteket is gondodba venni egy kevéssé. Úgy hallottam, hogy a kozmetikával is foglalkozol és ifjakká varázsolsz öregeket. Nos, én nem kívánok ily sokat tőled. Csak azt kérem, légy szíves az arc-bőrömet visszavarázsolni olyanná, amilyen volt.

E pillanatban kopogtak az ajtón és feltűnően szép, elegáns ruhájú hölgy lépett a szobába.

— Engedtem a meghívásának és eljöttem.

— Ah!... Kegyed a tündér?... Szinte hihetetlen.

A tündér mosolyogva mondta:

— Miért? Talán szebbnek képzelte?

— Oh dehogyan... De... de ez a párisi ruha, ez a kifogástalan keztyű...

— Miért ne! Elvégre mi tündérek is tudjuk, hogy mi a szép... No, de térjünk rá a kegyed bajára. Ah, kegyednek májfoltjai és bőratkái vannak! No, de se baj, nekem van rá biztos hatású csodaszerem. Itt van ez a tégely, kenje be reggel-este arcát a tartalmával és arca tiszta lesz, mint a — tündéreké.

A szép asszony örvendve ragadta meg a tégelyt, de aztán meglepetve mondta:

— Nini! Hisz ez a Földes Kelemen aradi gyógyszertárból való! Margit-crème.

A tündér szégyenkezve lesütötte szemét és fölsóhajtott:

— Mi tagadás benne!... Ez a Földes elleste bővívő konyhánk minden titkát és most ő gyártja csodaszereinket. Mi tündérek pedig — mit csináljunk egyebet? — mi vagyunk az ő agentprovocateurjei!

Földes Kelemen aradi gyógyszertárában kapható:
 1 nagy tégely Margit-crème 2 korona, kicsi 1 korona.
 1 doboz Margit-hölgypor 1 korona 20 fillér.
 1 darab Margit-szappan 70 fillér.

A biztos gyógyhatásról.

Világhírré tett szert egy speciális magyar találmány. Orvosságnál vagy más patikaszernél hasznosabb a Brázay-féle sósborszesz. Különös értékkel bír minden emberre nézve, már azért is, mert nemcsak a beteg embernek, de még a legegészségesebb embernek is a javára szolgál. Gyógyítóhatása rendkívüli a Brázay-féle sósborszesznek. Igen nagy erő rejlik benne, amit csakhamar felismertek, nemcsak itthon, hanem az ország határain túl is, a külföldön mindenfelé. Fölösleges dicsérő vagy elismerő szót pazarolni a Brázay-féle sósborszeszre, mert ezt nem kell dicsérni, ez dicséri önmagát. Számos esetben csakis a Brázay-féle sósborszesz gátol meg különböző bajokat. Ezért is igen értékes minden emberre nézve ennek a használata. Hogy hány esetben lehet használni a Brázay-féle sósborszeszt, arra vonatkozóan szolgáljon felvilágosításul csak néhány példa:

A massagehoz legalkalmasabb szesz a sósborszesz, amellyel a testet bedörzsöljük s ami a testrészeket üdékké teszi.

A legegészségesebb embernek is javára szolgál, ha reggelenként ezzel a keverékkel öblögeti száját.

Aki higított sósborszeszszel tisztítja fogát, annak mindig szagtalan lesz a szája, a fogakat és inyt egészen tisztán tartja s a romlástól megóvja.

A Brázay-féle sósborszesz úgy a fej bőrét, mint a hajat a gombacsiráktól tisztítja s ezzel elejét vesszük a hajhullásra vezető korpásodásnak.

Mint izomedzőszer is kitünő hatású a Brázay-féle sósborszesz. Nyomban eloszlik a legnehezebb fáradtság is, ha erős testmozgás után bedörzsöljük magunkat tetőtől-talpig sósborszeszszel.

Tavaszi divatban jelentős szerepet játszik egy jónevű váci-utcai cég, különösen menyasszonyi kelengyékben alig akad párja a

Schreier Viktor és társa

cégnek. A cég nagy divatüzlete a főváros egyik legelőkelőbb utcájában, IV. kerület, Váci-utca 26. szám alatt van. A cég saját készítésű fehéreneműi, blousai, pongyolái és jouponjai mindmind csak a jó ízlést jelentik.

A Blúz jövője. A női ruházatok egyik leghálásabb és legszebb viselete a blúz, mely a napról-napra változó díszítések és újabb előállításban még beláthatatlan ideig divatban marads melyekben úgy föltűnő ízlés-, kitűnő szabás- és olcsóságra nézve, az egyedüli és kizárólag blúz-árúház Zoltán Dezső, Király-utca 30. ajánlható. Nagyszabású blúz-árjegyzékét rajzokkal ingyen küldi. Állandó blúz-kiállítás. Saját műhelyei. Szigorú szabott árak.

Első Magyar Üveggyár. Az Első Magyar Üveggyár budapesti raktárát a napokban helyezte át a Fürdő-utca és Ferenc József-tér sarkára, a Diana-fürdő épületébe. Ezen a nagyforgalmú helyen a fővárosi közönségnek alkalma lesz gyönyörködni a nagy kirakatokban elhelyezett herencsvölgyi gyönyörű és művészi kivitelű kristályüveg-gyártmányokban, melyek a közönség részéről mint a magyar iparnak kiváló termékei a legmelegebb pártolásra érdemesek. Ezúttal említjük meg, hogy a budai kir. várpalota összes üveggészletei is ennek a gyárnak a műhelyéből kerülnek ki.

Pallas részvénytársaság nyomdaja Budapesten.

